

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**“РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ
СВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ”**

Виконала: студентка 4 курсу, групи ПУА-41
спеціальності «Публічне управління та
адміністрування» ОР «Бакалавр»
Росецька Аліна Олегівна

Керівник: доктор філософії (PhD), доцент
кафедри публічного управління та
адміністрування
Мельничук В.І.

Рецензент: к.пол.н., доцент, доцент кафедри
політичних інститутів та процесів
Матвієнків С.М.

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	5
1.1. Сутність та структура громадянської свідомості у сучасному науковому дискурсі	5
1.2. Політична культура як індикатор демократичного розвитку держави	14
1.3. Громадські організації як інституційний елемент громадянського суспільства в системі публічного управління	21
РОЗДІЛ 2 ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНІ.....	29
2.1. Нормативно-правові засади та механізми діяльності громадських організацій.....	29
2.2. Інструменти впливу громадських організацій на розвиток громадянських компетентностей.....	39
2.3. Взаємодія громадських організацій з органами публічної влади у процесі формування політичної культури.....	45
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ТА УНІКАЛЬНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВГО «СОЛІДАРНА МОЛОДЬ» У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ.....	52
3.1. Організаційно-управлінська модель діяльності організації	52
3.2. Основні напрями та інноваційні форми роботи з молоддю	57
3.3. Оцінка ефективності діяльності організації та її впливу на розвиток політичної культури.....	66
3.4. Практичні рекомендації щодо використання досвіду організації у сфері публічного управління.....	74
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Сучасний розвиток України супроводжується глибокими суспільно-політичними трансформаціями, які актуалізують питання громадянської свідомості, політичної культури та ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні відповідального громадянина. В умовах війни, демократичних перетворень, євроінтеграційного курсу та постійного оновлення механізмів публічного управління особливого значення набуває здатність молоді не лише адаптуватися до суспільних змін, а й виступати їх активним суб'єктом. Саме тому дослідження громадських організацій як середовища громадянської соціалізації є не просто теоретично доцільним, а й практично необхідним.

Актуальність теми зумовлена тим, що формування громадянської свідомості та розвиток політичної культури молоді сьогодні відбуваються не лише в межах формальної освіти чи під впливом державної політики, а й у просторі неформальної освіти, громадської активності, волонтерства, молодіжного лідерства та суспільної самоорганізації. У цьому контексті громадські організації виконують важливу функцію посередника між особистістю, суспільством і державою. Вони створюють умови для набуття молоддю досвіду участі, відповідальності, комунікації, солідарності та практичного залучення до суспільно значущих процесів. Особливу увагу привертають ті організації, які поєднують громадянську, освітню, волонтерську та політико-соціалізаційну діяльність.

Метою роботи є комплексний аналіз теоретико-методологічних засад дослідження громадянської свідомості та політичної культури, визначення ролі громадських організацій у формуванні громадянських компетентностей молоді, а також виявлення особливостей і практичної цінності діяльності ВГО «Солідарна Молодь» у сучасних умовах України.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні передбачено розв'язання таких завдань:

- розкрити сутність громадянської свідомості та політичної культури як наукових категорій;
- охарактеризувати громадські організації як інституційний елемент громадянського суспільства і суб'єкта публічного управління;
- проаналізувати нормативно-правові засади та механізми діяльності громадських організацій в Україні;
- визначити інструменти їх впливу на розвиток громадянських компетентностей;
- дослідити особливості організаційно-управлінської моделі, основних напрямів діяльності та практичного впливу ВГО «Солідарна Молодь» на формування громадянської свідомості й політичної культури молоді;
- сформулювати практичні рекомендації щодо використання такого досвіду у сфері публічного управління.

Об'єктом дослідження є процес формування громадянської свідомості та політичної культури молоді в Україні. Предметом дослідження виступають організаційні, правові, освітні та соціально-політичні механізми діяльності громадських організацій, зокрема ВГО «Солідарна Молодь», у контексті розвитку активного громадянства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Сутність та структура громадянської свідомості у сучасному науковому дискурсі

У сучасному науковому дискурсі громадянська свідомість посідає центральне місце серед категорій, через які пояснюють якість взаємодії особи, суспільства і держави. Її значення зростає саме в тих суспільствах, де демократія не може зводитися лише до формального існування виборів, конституційних норм чи мережі державних інституцій. Демократичний порядок набуває реального змісту лише тоді, коли громадяни не просто знають про свої права, а й усвідомлюють власну причетність до спільного політичного простору, визнають взаємну відповідальність, поважають правила співжиття та готові діяти в інтересах громади й держави. У цьому сенсі громадянська свідомість є не периферійною рисою соціалізації особистості, а однією з базових передумов суспільної стійкості, демократичного розвитку й ефективного функціонування інститутів публічної влади [1].

Наукові підходи до осмислення громадянської свідомості є міждисциплінарними, і саме це ускладнює вироблення єдиної дефініції, але водночас робить категорію змістовнішою. У політології вона зазвичай розглядається як форма осмислення особою власного місця у політичній системі, ставлення до держави, влади, громадянських прав і механізмів участі. У соціології акцент переноситься на соціальні практики, норми солідарності, рівень інтегрованості людини у спільноту та готовність до колективної дії. У публічному управлінні громадянська свідомість трактується як чинник, що визначає спроможність населення бути не лише об'єктом управлінського впливу, а й суб'єктом вироблення та контролю публічних рішень. Філософський підхід дає змогу побачити в ній форму морального самовизначення особи, пов'язану з

категоріями свободи, гідності, відповідальності й належності до політичної спільноти. У педагогіці ж громадянська свідомість осмислюється передусім як результат цілеспрямованого виховання, освіти й формування відповідних компетентностей [2; 3; 5].

Такий міждисциплінарний характер поняття дає підстави стверджувати, що громадянська свідомість є значно ширшою, ніж правова обізнаність або політична поінформованість. Правова обізнаність означає насамперед знання норм права, механізмів їх застосування та загальних принципів законності. Політична поінформованість стосується розуміння актуальних політичних процесів, суб'єктів влади, політичних програм і подій. Натомість громадянська свідомість охоплює не лише знання, а й внутрішнє прийняття демократичних цінностей, етичне ставлення до суспільного життя, усвідомлення власної ролі в житті громади, а також готовність до практичної участі. Саме тому людина може бути достатньо обізнаною в політичних новинах або знати правові норми, але при цьому залишатися пасивною, байдужою до спільного блага чи неспроможною до солідарної дії. Отже, громадянська свідомість не дорівнює інформованості; вона передбачає перехід від знання до переконання, а від переконання до суспільно значущої поведінки [1; 2].

У сучасних українських дослідженнях простежується думка, що громадянська свідомість має розглядатися як системне утворення, що поєднує ціннісні орієнтації, громадянську ідентичність, ставлення до держави, здатність до соціальної взаємодії та реальну практику відповідальної участі. Л. Зарванська обґрунтовує взаємозв'язок громадянської свідомості з громадянською позицією молоді, наголошуючи, що процес її формування є тривалим і пов'язаний не лише зі знанням суспільних норм, а з внутрішнім прийняттям відповідальності за соціальну реальність [2]. В. Барабаш підкреслює, що громадянська самосвідомість є важливою умовою громадянського виховання особистості, оскільки забезпечує не механічне засвоєння норм, а внутрішню готовність діяти як член спільноти [3]. С. Толочко звертає увагу на тісний зв'язок громадянської свідомості з громадянською ідентичністю, через яку особа не лише формально

належить до держави, а реально співвідносить себе з політичною нацією, її історією, цінностями та майбутнім [4]. Н. Іваненко, у свою чергу, показує, що громадянська свідомість у сучасному освітньому процесі постає як базова цінність, яка формується не тільки в навчальних закладах, а й у ширшому соціальному середовищі [5].

Методологічно важливою для цього дослідження є ідея про те, що громадянська свідомість не є статичним станом. Це динамічний процес, у межах якого людина поступово переходить від зовнішньої адаптації до норм суспільного життя до внутрішнього прийняття своєї громадянської ролі. Цей перехід має і когнітивний, і моральний, і практичний вимір. Людина починає не просто знати про існування держави, права, інституцій чи виборів, а сприймати себе як суб'єкта, від позиції й дії якого також залежить якість суспільного життя. Саме тому громадянська свідомість слід аналізувати не лише як характеристику індивідуального рівня розвитку, а як явище, що безпосередньо впливає на демократичну якість суспільства в цілому [1; 3].

Теоретична рамка поняття громадянської свідомості в сучасній Україні не може бути повною без звернення до нормативних орієнтирів державної політики. У цьому контексті важливим є положення Концепції розвитку громадянської освіти, відповідно до якої громадянська освіта спрямовується на формування громадянських компетентностей, заснованих на національних і загальнолюдських цінностях, демократичних принципах, повазі до прав людини та відповідальній участі в суспільному житті. Це положення має методологічне значення, оскільки фактично закріплює компетентнісний підхід до розуміння громадянської свідомості. Йдеться не лише про передачу знань, а про формування здатності діяти на основі цих знань, цінностей і норм. У такому підході громадянська свідомість набуває ознак не абстрактної моральної категорії, а практично значущої суспільної якості, яка пов'язує освіту, соціалізацію та участь [15].

Розкриваючи структуру громадянської свідомості, доцільно виокремити щонайменше чотири взаємопов'язані компоненти: когнітивний, ціннісно-

нормативний, емоційно-ідентифікаційний і поведінковий. Така модель є продуктивною, оскільки дозволяє поєднати різні наукові підходи і водночас уникнути надмірного спрощення. Громадянська свідомість не зводиться до одного елемента. Вона формується там, де знання, цінності, ідентичність і практика взаємно підсилюють одне одного.

Когнітивний компонент охоплює сукупність знань, уявлень і розуміння, необхідних людині для орієнтації в публічному житті. Йдеться про знання прав людини, основ конституційного ладу, принципів функціонування державної влади, місцевого самоврядування, виборчих процедур, форм громадської участі, ролі інститутів громадянського суспільства, механізмів захисту прав та інструментів впливу на публічну політику. Важливо зазначити, що цей компонент не повинен трактуватися надто вузько, як просте запам'ятовування фактів. Його суть полягає у здатності критично осмислювати суспільні процеси, розуміти логіку інституційної взаємодії, бачити причинно-наслідкові зв'язки між рішеннями влади та станом суспільства. Саме когнітивний рівень створює основу для усвідомленої участі, оскільки без знання процедур і правил демократична активність ризикує бути ситуативною, емоційною або маніпульованою [2; 5].

Ціннісно-нормативний компонент пов'язаний із прийняттям тих принципів, які утворюють етичний фундамент громадянського співжиття. Серед них передусім слід назвати повагу до людської гідності, свободи, рівності, відповідальності, солідарності, справедливості, верховенства права, толерантності та взаємоповаги. Саме на цьому рівні визначається, чи сприймає людина права інших як безумовну цінність, чи визнає легітимність суспільних правил, чи готова діяти не лише з огляду на приватний інтерес, а й з урахуванням спільного блага. На відміну від когнітивного рівня, де громадянин знає, як функціонує держава, тут він внутрішньо визначається, якою має бути справедлива політична і суспільна реальність. Ціннісно-нормативний компонент особливо важливий у перехідних демократіях, де формальна інституційна

модернізація не завжди супроводжується внутрішнім прийняттям демократичних норм [1; 3; 5].

Емоційно-ідентифікаційний компонент стосується переживання належності до спільноти, з якою особа себе ототожнює. Це не тільки юридичне усвідомлення факту громадянства, а відчуття включеності в життя політичної нації, локальної громади, міста, регіону, держави. На цьому рівні формується ставлення до національних символів, спільної історичної пам'яті, колективного досвіду, а також усвідомлення власної значущості в загальному суспільному процесі. Саме тут громадянська свідомість перетинається з громадянською ідентичністю. С. Толочко переконливо показує, що громадянська ідентичність є не суто формальною ознакою, а глибокою особистісною характеристикою, яка поєднує почуття належності, відповідальності та готовності до дії [4]. У сучасних умовах цей компонент набуває особливого значення, оскільки без ідентифікації зі спільнотою важко очікувати стійкої мотивації до участі в її захисті, розвитку чи відновленні.

Поведінковий компонент є своєрідною перевіркою зрілості попередніх рівнів, адже саме в конкретних практиках стає зрозуміло, чи перетворилися знання, цінності та ідентичність на реальну громадянську дію. Він виявляється в участі у виборах, волонтерській діяльності, громадських ініціативах, суспільному контролі, публічному діалозі, захисті прав та інтересів громади, участі в обговоренні рішень місцевої влади, поданні петицій, благодійності, допомозі вразливим групам, підтримці освітніх, культурних і гуманітарних проєктів. Саме цей компонент є центральним для всієї подальшої логіки дослідження, тому що він виводить нас до питання інституцій, які здатні переводити приватні переконання в публічну дію. Якщо громадянська свідомість не проявляється у поведінковому вимірі, вона залишається потенціалом, але не стає реальною суспільною силою [2; 5].

Отже, у структурі громадянської свідомості можна умовно виокремити такі елементи:

- 1) знання про державу, право, участь і громадянське суспільство;

- 2) цінності та норми демократичного співжиття;
- 3) почуття належності й ідентифікації зі спільнотою;
- 4) практики відповідальної участі та самоорганізації.

Такий поділ є аналітичним, але в реальному суспільному житті ці компоненти не існують ізольовано. Наприклад, знання про права людини без прийняття цінності гідності не гарантує поваги до цих прав. Відчуття належності до нації без готовності брати участь у житті громади може залишатися лише символічною лояльністю. І навпаки, активізм без ціннісної основи інколи перетворюється на ситуативну мобілізацію без довгострокового демократичного ефекту. Тому громадянська свідомість доцільно розглядати як інтегральну якість, де повноцінний розвиток кожного компонента посилює інші.

Окремої уваги потребує питання про те, як саме формується громадянська свідомість. Вона не виникає стихійно, не є виключно індивідуальним вибором і не формується автоматично разом із досягненням повноліття чи набуттям правового статусу громадянина. На цей процес впливають соціальні інститути, що забезпечують соціалізацію, виховання, комунікацію та включення особи в суспільні практики. Насамперед йдеться про сім'ю, систему освіти, медіа, державу, місцеве самоврядування, громадські організації, волонтерські ініціативи, релігійні спільноти, молодіжні рухи та неформальні мережі солідарності.

Сім'я є первинним середовищем, у якому закладаються базові уявлення про відповідальність, взаємодопомогу, справедливість, ставлення до правил і колективного життя. Саме в родинному колі дитина вперше стикається з моделями авторитету, спільної праці, обов'язку та взаємної поваги. Звісно, сім'я не формує політичної компетентності в прямому сенсі, однак саме вона закладає морально-поведінкові передумови, на яких згодом вибудовується громадянська свідомість.

Освіта виконує вже більш системну функцію. У сучасних умовах її завдання полягає не тільки в передачі знань про державу, право, суспільство і демократію, а й у створенні середовища, де учні та студенти можуть

практикувати відповідальність, діалог, участь і співпрацю. Н. Іваненко справедливо підкреслює, що формування громадянської свідомості молоді є базовою цінністю як у закладах освіти, так і поза ними, а отже, освітній процес повинен виходити за межі суто навчального компонента й охоплювати соціальне середовище, культурні практики та позааудиторну активність [5]. Відповідно, громадянська освіта не повинна зводитися до окремого курсу чи набору лекцій. Вона має бути інтегрована в культуру освітньої установи, моделі управління, учнівське й студентське самоврядування, волонтерські й проєктні практики.

Медіа у формуванні громадянської свідомості відіграють амбівалентну роль. З одного боку, вони відкривають доступ до інформації, створюють простір публічної дискусії, сприяють політичній соціалізації, формують уявлення про права, відповідальність і актуальні суспільні проблеми. З іншого боку, за відсутності належного рівня медіаграмотності вони можуть стати каналом маніпуляції, емоційного радикалізму й дезінформації. Тому в сучасних умовах когнітивний компонент громадянської свідомості вже неможливо відокремити від критичного сприйняття інформації та навичок оцінювання джерел.

Держава і місцеве самоврядування теж є важливими чинниками формування громадянської свідомості, хоча їх роль не зводиться лише до правового регулювання. Вони задають інституційні рамки участі, створюють або не створюють простір для консультацій, взаємодії, відкритості й підзвітності. Якщо державні інституції демонструють закритість, непрозорість, толерантність до корупції чи ігнорування громадянської думки, це руйнує мотивацію до участі й формує відчуження. Якщо ж публічне управління будується на механізмах залучення, доступу до інформації та партнерства, це підтримує розвиток активної громадянської позиції [13; 15].

Особливе місце в цьому процесі посідають громадські організації та волонтерські ініціативи. Вони створюють середовище, у якому громадянська свідомість набуває практичного виміру. Через участь у колективних проєктах, адвокаційних кампаніях, місцевих ініціативах, гуманітарній допомозі, освітніх програмах особа переходить від абстрактного переконання до реального досвіду

співдії. Саме тому громадські організації у подальшому постають не лише як інституційні елементи громадянського суспільства, а як механізми активізації громадянської свідомості [12; 13; 14].

Для України проблема формування громадянської свідомості має не лише теоретичне, а й виразне історико-політичне значення. Після 2014 року, а особливо в умовах повномасштабної війни, громадянська свідомість українців зазнала суттєвої трансформації. Те, що в попередні періоди часто проявлялося як пасивна лояльність або дистанційоване ставлення до держави, поступово переросло у більш активну модель участі, самоорганізації та солідарності. Масове волонтерство, локальні мережі підтримки, участь громадян у допомозі військовим, внутрішньо переміщеним особам, громадам, які постраждали від війни, засвідчили, що громадянська свідомість в Україні вже не може описуватися винятково через традиційні схеми політичної соціалізації. Вона набула виразного виміру стійкості, відповідальності за державу та готовності до спільної дії в кризових обставинах [1; 15].

Саме в цьому контексті особливо важливо звернутися до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки, яка прямо пов'язує зміцнення громадянського суспільства з громадянською освітою, міжсекторальною співпрацею, розвитком участі та підготовкою посадових осіб до взаємодії з інститутами громадянського суспільства [15]. Цей документ фактично визнає, що сучасна держава не може розраховувати на стале демократичне функціонування без громадянина, який здатний не лише висловлювати очікування, а й співтворити публічну сферу.

Методологічно важливим є також розмежування громадянської свідомості із суміжними поняттями, адже без цього дослідницький апарат втрачає точність. Передусім слід відрізнити громадянську свідомість від громадянської позиції. Громадянська позиція є радше зовнішнім, більш конкретизованим виявом ставлення особи до суспільних проблем, державної політики чи подій. Вона може виявлятися у підтримці певних рішень, участі в акціях, публічному висловленні поглядів. Натомість громадянська свідомість є ширшим внутрішнім

утворенням, що включає знання, цінності, ідентичність і настанови, на основі яких позиція формується [2].

Громадянська відповідальність також не тотожна громадянській свідомості. Вона є її важливим елементом, але переважно акцентує обов'язковий, етичний і практичний бік участі: готовність виконувати обов'язки, дотримуватися норм, брати на себе наслідки власних рішень для громади та держави. Громадянська свідомість ширша, оскільки включає не тільки відповідальність, а й пізнавальний, ідентифікаційний та ціннісний вимір.

Поняття громадянської компетентності зазвичай використовується в освітньому та управлінському дискурсі для позначення здатності особи ефективно діяти в демократичному середовищі, застосовуючи знання, навички, цінності й установки. Громадянська компетентність має більш прикладний характер і значною мірою корелює з поведінковим та когнітивним аспектами громадянської свідомості. Водночас громадянська свідомість не вичерпується набором компетентностей, оскільки включає глибші рівні самоідентифікації та морального самовизначення [5].

Правосвідомість стосується передусім ставлення особи до права, законності, правопорядку, справедливості та механізмів правового регулювання. Вона є складовою суспільної свідомості й відіграє важливу роль у формуванні поваги до норм. Проте громадянська свідомість не обмежується правовим виміром, оскільки включає також ставлення до солідарності, участі, суспільного блага, політичної спільноти та активної ролі особи в житті держави.

Політична свідомість, своєю чергою, охоплює уявлення про владу, політичні інститути, режими, лідерів, партії, конфлікти та політичні процеси. Вона є ближчою до політологічного виміру суспільного життя. Громадянська свідомість у цьому контексті є ширшою, адже виходить за межі суто владних відносин і включає морально-ціннісний, локально-громадський і практично-учасницький рівні. Політична свідомість може бути високою навіть у недемократичному суспільстві, якщо громадяни добре розуміють логіку влади,

але не мають ціннісної орієнтації на участь, гідність і солідарність. Громадянська свідомість передбачає саме демократичний спосіб включення в суспільне життя.

Узагальнюючи наведені підходи, доцільно запропонувати таке робоче визначення, яке буде використовуватися в межах цього дослідження. Громадянська свідомість слід розуміти як інтегральну характеристику особистості, що відображає її знання про суспільно-політичний устрій, внутрішнє прийняття демократичних цінностей і норм, усвідомлення належності до політичної нації та локальної громади, а також готовність до відповідальної участі в суспільному й державному житті. У цьому визначенні принципово важливим є те, що громадянська свідомість не завершується на рівні переконань. Вона передбачає практичну спрямованість, тобто здатність і готовність особи діяти як громадянин.

Саме така інтерпретація дозволяє вибудувати подальшу логіку роботи. Якщо громадянська свідомість є внутрішньою якістю, що формується під впливом освіти, соціалізації, досвіду участі та історико-політичного контексту, то наступним кроком має стати аналіз того, яким чином ця внутрішня якість виявляється на рівні суспільства. Таким зовнішнім проявом є політична культура, яка відображає домінуючі в суспільстві уявлення, норми, поведінкові моделі та форми взаємодії з владою.

1.2. Політична культура як індикатор демократичного розвитку держави

Політична культура є однією з базових категорій політичної науки, через яку описують не лише ставлення громадян до політики, а й реальний стан демократії у державі. Її неможливо звести до сукупності знань про політичні інститути чи до рівня електоральної активності. Політична культура охоплює стійкі орієнтації, моделі поведінки, систему цінностей, норм і очікувань, які

визначають, яким чином громадяни сприймають владу, право, легітимність, участь, конкуренцію, конфлікт і політичну відповідальність. Саме тому в назві підрозділу акцентовано, що політична культура є індикатором демократичного розвитку держави. Через неї можна зрозуміти не лише те, які формальні інститути існують у країні, а й наскільки ці інститути підтримуються, визнаються і відтворюються у суспільній практиці [6; 7].

Класичні підходи до розуміння політичної культури виходять із того, що вона являє собою специфічний спосіб включення людини й соціальних груп у політичне життя. Це спосіб мислення і дії, який визначає, чи сприймається влада як підзвітна, чи вважається закон обов'язковим для всіх, чи визнається опозиція легітимною, чи допускається політичне насильство, чи підтримується участь громадян у виробленні рішень. У цьому сенсі політична культура не є лише відображенням політичної системи. Вона водночас і результат історичного розвитку суспільства, і чинник, що підтримує або стримує демократичні зміни [6; 10].

О. Проскуріна наголошує, що політична культура України формується в умовах складних трансформацій і водночас відчуває вплив глобалізаційних процесів, історичної спадщини, соціальної неоднорідності та суперечливих моделей політичної участі [6]. Ю. Шайгородський розглядає політичну культуру як один із чинників розвитку демократичного політичного режиму, акцентуючи, що демократичні інститути не можуть бути стабільними без відповідного типу політичної культури, заснованого на довірі, відповідальності, правовій повазі та орієнтації на участь [7]. М. Хилько звертає увагу на тенденції трансформації політичної культури населення України, підкреслюючи її неоднорідність, суперечливість і вплив історичних та соціальних факторів [8]. Т. Ботіка у сучаснішому контексті пов'язує національні особливості політичної культури в Україні з утвердженням громадянської ідентичності, а отже, фактично вказує на її тісний зв'язок із процесами націєтворення та демократичної консолідації [9].

Якщо аналізувати політичну культуру саме як індикатор демократичного розвитку, важливо виходити не з абстрактної дефініції, а з тих ознак, за якими

вона виявляється у суспільному житті. Демократія не є лише набором процедур. Вона вимагає певного типу політичних відносин, де свобода, конкуренція, підзвітність, легітимність, плюралізм і правова визначеність мають не декларативний, а реальний характер. Відповідно, політична культура показує, наскільки суспільство внутрішньо готове до демократії, наскільки воно приймає її правила гри й наскільки здатне відтворювати їх у щоденній політичній практиці [7; 10].

Для цілей цього дослідження доцільно розглядати структуру політичної культури через п'ять взаємопов'язаних рівнів: ціннісний, нормативний, поведінковий, інституційно-довірчий та комунікативний. Такий підхід дає змогу показати, що політична культура охоплює не лише світоглядні орієнтації, а й практику участі, характер інституційної взаємодії та якість політичного діалогу.

Ціннісний рівень включає ставлення громадян до свободи, людської гідності, політичного плюралізму, прав людини, політичної конкуренції, рівності можливостей і легітимності різних позицій. Саме на цьому рівні визначається, чи сприймає суспільство демократію як цінність саму по собі, чи ставиться до неї суто інструментально. Якщо свобода розуміється лише як свобода для “своїх”, а права людини визнаються вибірково, політична культура залишається формально демократичною, але по суті не підтримує зрілу демократію. Високий рівень політичної культури передбачає прийняття того, що політична конкуренція є нормальною, права меншості мають бути захищені, а влада повинна бути обмеженою правом [6; 7; 10].

Нормативний рівень стосується ставлення до законності, конституціоналізму, процедурності, легітимних способів боротьби за владу та вирішення конфліктів. Демократична політична культура не існує без визнання правил, які є спільними для всіх учасників політичного процесу. Це означає не лише формальну повагу до Конституції чи законів, а й готовність діяти в межах правових процедур, визнавати результати легітимних процесів, відмовлятися від силових або маніпулятивних способів досягнення політичних цілей. Низький рівень цього компонента проявляється у толеруванні правового нігілізму,

вибірковості правозастосування, звичці до обхідних практик та виправданні незаконних рішень заради політичної доцільності [6; 8].

Поведінковий рівень політичної культури виявляється у формах і способах участі громадян у політичному житті. Йдеться не лише про участь у виборах, хоча вона залишається важливою. Поведінковий вимір значно ширший і охоплює громадський контроль, участь у консультаціях, подання петицій, участь у місцевих ініціативах, членство в об'єднаннях, громадських рухах, політичних партіях, наглядових чи дорадчих органах. Важливо, що в демократичній політичній культурі участь не обмежується реакцією на кризу. Вона має регулярний, усвідомлений і процедурно легітимний характер. І навпаки, пасивність, епізодична мобілізація, орієнтація лише на патерналістське очікування від держави свідчать про незавершеність демократичної соціалізації [7; 8].

Інституційно-довірчий рівень охоплює ставлення до державних органів, органів місцевого самоврядування, суду, політичних партій, виборчих механізмів, засобів масової інформації та громадського сектору. У демократичній державі довіра не означає безумовного схвалення влади. Йдеться радше про базове визнання легітимності інституцій, готовність взаємодіяти з ними, очікування підзвітності та віру в можливість впливу на їхню діяльність. Якщо громадяни сприймають інституції як повністю відчужені, корумповані й невідконтрольні, це руйнує основу демократії, оскільки участь втрачає сенс, а політика починає асоціюватися лише з боротьбою групових інтересів [6; 8].

Комунікативний рівень відображає здатність суспільства до політичного діалогу, сприйняття опонента як легітимного учасника процесу, готовність до аргументованої дискусії та неприйняття насильства як звичного способу розв'язання конфлікту. Для демократичної політичної культури принципово важливим є визнання різності позицій. Якщо суспільство не вміє комунікувати в умовах плюралізму, політичний процес швидко радикалізується. Тому культура дискусії, публічної аргументації, терпимості до інакшості та процедурного

розв'язання конфліктів є одним із найважливіших індикаторів демократичної зрілості [7; 10].

Зв'язок політичної культури з демократичним розвитком держави в Україні неможливо адекватно осмислити без звернення до конституційних засад. Конституція України закріплює низку прав і свобод, які утворюють правову основу демократичної політичної культури. Так, стаття 34 гарантує свободу думки і слова, вільне вираження поглядів і переконань. Стаття 36 забезпечує право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Стаття 38 закріплює право громадян брати участь в управлінні державними справами. Ці положення мають не лише юридичне, а й культурно-політичне значення, оскільки визначають межі нормальної демократичної поведінки: людина має право висловлювати позицію, об'єднуватися з іншими та впливати на управління державою. Без реального функціонування цих прав політична культура не може набути демократичного характеру, а без відповідної політичної культури навіть формально гарантовані права ризикують залишитися декларативними [15].

Саме через це політична культура виступає індикатором, а не просто характеристикою суспільства. Вона дозволяє оцінити, чи працює демократія не лише на рівні законодавства, а в повсякденній політичній практиці. Якщо громадяни звикли до політичної пасивності, не вірять у можливість впливу, толерують корупцію, сприймають силу як нормальний інструмент політики, не поважають процедури й не визнають прав опонента, то навіть за наявності формальних демократичних інститутів демократичний розвиток залишатиметься крихким. І навпаки, якщо у суспільстві поширені довіра до процедур, повага до прав, готовність до участі, сприйняття політичного плюралізму та культура контролю за владою, це свідчить про вищий рівень демократичної зрілості [7; 10].

Для сучасної України проблема політичної культури є особливо актуальною, оскільки вона пов'язана не лише з демократичним розвитком у вузькому значенні, а й із державною стійкістю. Українське суспільство тривалий

час поєднувало суперечливі моделі політичної поведінки. З одного боку, в ньому були присутні елементи патерналізму, недовіри до інституцій, правового нігілізму, толерантності до неформальних практик і схильності до емоційної політизації. З іншого боку, саме українське суспільство неодноразово демонструвало високу мобілізаційну здатність, чутливість до питань свободи, готовність до колективного спротиву авторитарним тенденціям і вміння самоорганізовуватися у кризових умовах [6; 8].

Низька політична культура виявляється у кількох типових формах. По-перше, у патерналізмі, коли громадяни очікують від держави вирішення всіх проблем, але не розглядають себе як учасників спільного управління. По-друге, у толерантності до корупції й неформальних практик, коли порушення правил виправдовується “життєвою необхідністю” або сприймається як звична частина системи. По-третє, у правовому нігілізмі, коли закон розглядається не як спільне правило, а як інструмент вибіркового застосування. По-четверте, в емоційній політизації, коли політичні рішення оцінюються не за змістом і наслідками, а через персоналізацію, символічні конфлікти чи інформаційні імпульси. По-п’яте, у недовірі до інституцій, що робить участь короткочасною й реактивною [6; 7; 8].

Висока політична культура, навпаки, виявляється у відповідальній участі, прийнятті демократичних правил гри, визнанні політичного плюралізму, контролі за владою, повазі до процедур, готовності захищати права людини й права меншин, а також у здатності мислити політично не лише через категорію власної вигоди, а через категорію суспільного інтересу. Така культура не усуває конфліктів, але надає їм цивілізованої форми. Вона не скасовує критики влади, але переводить її в рамки підзвітності й законності. Вона не заперечує різності думок, але не дозволяє знищити саму можливість спільного політичного простору [7; 10].

У цьому аспекті особливо важливо показати зв’язок політичної культури з громадянською свідомістю. Якщо громадянська свідомість є внутрішньою характеристикою особистості, що поєднує знання, цінності, ідентичність і

готовність до участі, то політична культура є суспільним середовищем, у якому ці якості проявляються, відтворюються або, навпаки, деформуються. Чим вищий рівень громадянської свідомості у значної частини населення, тим більша ймовірність формування відповідальної, діалогічної, правової та демократично орієнтованої політичної культури. І навпаки, низький рівень громадянської свідомості сприяє відтворенню патерналістських, авторитарних, конформістських або апатичних моделей політичної поведінки [1; 7].

В українському контексті ця залежність особливо помітна після 2014 року. Посилення громадянської активності, поширення волонтерських практик, зростання значення локальних ініціатив, підвищення уваги до питань підзвітності влади й захисту держави від зовнішньої агресії сприяли трансформації політичної культури у бік більшої включеності та відповідальності. Разом із тим не можна ідеалізувати цей процес. У суспільстві зберігаються і поляризація, і недовіра, і суперечливе ставлення до інституцій, і нерівномірність демократичної соціалізації різних соціальних груп. Саме тому політична культура сучасної України має перехідний, багаторівневий і неоднорідний характер [6; 8; 9].

З огляду на це політичну культуру доцільно розглядати не як раз і назавжди сформовану характеристику, а як процес, що постійно змінюється під впливом освіти, історичного досвіду, інституційної практики, медіасередовища, громадянської активності та політичних криз. Її якість прямо залежить від того, наскільки суспільство здатне перетворювати травматичний досвід на досвід солідарності, кризи на участь, а конфлікт на привід для переосмислення норм співжиття. Для сучасної демократичної держави недостатньо лише проголосити відданість цінностям свободи й прав людини. Необхідно, щоб ці цінності стали частиною політичної культури більшості громадян.

Отже, аналітичний висновок цього підрозділу полягає в тому, що політична культура є зовнішнім суспільним проявом тих внутрішніх орієнтацій, які формуються на рівні громадянської свідомості. Вона виступає індикатором демократичного розвитку держави, тому що через неї виявляється, наскільки

громадяни приймають цінності свободи, законності, плюралізму, участі та підзвітності. Відповідно, можна сформулювати ключову логічну зв'язку для всієї роботи: громадянська свідомість є внутрішньою передумовою демократичної поведінки, тоді як політична культура є її зовнішнім суспільним вираженням. Саме цей висновок дозволяє перейти до аналізу громадських організацій як інституцій, що з'єднують індивідуальний рівень громадянської свідомості із суспільним рівнем політичної культури.

1.3. Громадські організації як інституційний елемент громадянського суспільства в системі публічного управління

У сучасній теорії громадянського суспільства громадські організації розглядаються не як другорядний додаток до держави чи тимчасова форма громадської активності, а як повноцінний інституційний елемент суспільного устрою. Їх значення полягає в тому, що вони забезпечують організовану форму вираження суспільних інтересів, виступають посередником між громадянами та владою, створюють канали участі, контролю, адвокації й соціальної взаємодії. Саме тому для дослідження громадянської свідомості та політичної культури аналіз громадських організацій є принциповим. Вони є тією ланкою, через яку внутрішні переконання громадян перетворюються на сталі колективні практики, а індивідуальна активність набуває інституційно оформленого характеру [12; 13].

Починати аналіз доцільно з правового визначення. Закон України «Про громадські об'єднання» у статті 1 визначає громадське об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших [11]. Це визначення має значний аналітичний потенціал і не повинно сприйматися лише як формально-юридична норма. По-перше, воно підкреслює добровільність як

базову ознаку, а отже, громадські організації не можуть бути результатом примусу чи адміністративного нав'язування. По-друге, акцентується недержавний характер таких об'єднань, що забезпечує їх автономію та здатність представляти суспільство поза межами владної ієрархії. По-третє, закон пов'язує їх діяльність із захистом прав і свобод та задоволенням суспільних інтересів, тобто визнає легітимність участі громадських організацій у вирішенні публічно значущих питань [11].

З цього випливає, що громадські організації є саме інституційним елементом громадянського суспільства, а не суто ситуативною формою об'єднання активних громадян. Інституційність означає наявність певної організованої форми, правил діяльності, визначених цілей, відносної стабільності, здатності до самовідтворення та взаємодії з іншими суб'єктами. На відміну від спонтанних ініціатив, які можуть бути дуже важливими на етапі мобілізації, громадські організації створюють більш тривалі механізми участі та представництва. Вони формують середовище, у якому громадянська активність набуває правової визначеності, публічної впізнаваності та організаційної спроможності [12].

До основних ознак громадських організацій як інституційного елемента громадянського суспільства слід віднести організованість, наявність статутних цілей, відносну автономію від держави, представництво інтересів певних соціальних груп або суспільства в цілому, здатність до самоорганізації, мобілізації громадян і вироблення колективної позиції. Організованість означає, що діяльність таких структур не є випадковою, а здійснюється відповідно до внутрішніх процедур, визначених документів і практик. Наявність статутних цілей дає можливість відрізняти громадські організації від неформальних мереж чи одноразових кампаній. Автономія від держави дозволяє їм зберігати незалежність оцінок і виступати суб'єктами громадського контролю. Представницька функція забезпечує зв'язок між конкретними соціальними потребами та публічною політикою. Здатність до самоорганізації та мобілізації

робить їх важливими не лише в умовах стабільного функціонування демократії, а й у кризові періоди [12; 13; 14].

Ці ознаки кореспондують із принципами, закріпленими у статті 3 Закону України «Про громадські об'єднання». До них належать добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу членів, прозорість, відкритість і публічність [11]. Важливо підкреслити, що ці принципи мають не лише організаційно-правове, а й політико-культурне значення. Вони визначають тип відносин, на якому повинна ґрунтуватися діяльність громадських організацій. Добровільність означає, що членство і участь засновані на вільному волевиявленні. Самоврядність забезпечує внутрішню автономію та здатність організації самостійно визначати напрям своєї роботи. Відкритість і прозорість посилюють довіру до громадського сектору та створюють умови для підзвітності. Відсутність майнового інтересу членів вказує на суспільну, а не комерційну природу діяльності. У сукупності ці принципи формують нормативний образ громадської організації як суб'єкта, орієнтованого на суспільне благо [11].

На теоретичному рівні громадські організації слід розглядати як одну з основних форм інституціоналізації громадянського суспільства. Громадянське суспільство не може існувати лише як абстрактна сукупність активних індивідів. Воно потребує організаційних форм, через які відбувається артикуляція інтересів, комунікація з владою, захист прав, мобілізація ресурсів, реалізація соціальних ініціатив і контроль за публічною політикою. О. Чернявська слушно зазначає, що громадські організації є чинником активізації процесу становлення громадянського суспільства в Україні, оскільки сприяють включенню громадян у процеси суспільної взаємодії та виробленню нових моделей соціальної відповідальності [12].

Разом із тим сучасний підхід до публічного управління не дозволяє більше розглядати громадські організації лише як зовнішніх спостерігачів або критиків держави. Публічне управління у своєму сучасному розумінні виходить за межі суто державного адміністрування. Воно передбачає участь різних стейкхолдерів,

взаємодію держави, місцевого самоврядування, громадського сектору, бізнесу та громадян у виробленні й реалізації рішень. У такій системі громадські організації виступають не позасистемним елементом, а повноправним учасником управлінських процесів [13; 14].

Це особливо добре простежується у вітчизняному нормативному полі. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки прямо передбачає розвиток механізмів участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики, запровадження закупівель соціальних послуг шляхом соціального замовлення, розширення конкурсних можливостей для таких інститутів, а також навчання державних службовців взаємодії з ними [15]. Отже, на рівні державної політики визнається не лише право громадських організацій на існування, а й їх функціональна роль у системі публічного управління.

О. Кармазіна, аналізуючи взаємодію органів публічного управління з громадськістю в контексті розвитку громадянського суспільства, підкреслює, що сучасна модель управління потребує не монологічного впливу держави на суспільство, а постійного діалогу, механізмів консультації, залучення та партнерства [13]. У цьому контексті громадські організації виступають структурою, яка забезпечує організовану присутність суспільства у публічному просторі. Заїка і Товстик, досліджуючи роль громадських організацій у прийнятті публічно-управлінських рішень, наголошують, що вони все активніше беруть участь у процесах консультацій, підготовки рекомендацій, моніторингу та суспільного контролю, а це змінює саму логіку прийняття рішень, роблячи її більш відкритою та інклюзивною [14].

Місце громадських організацій у системі публічного управління розкривається через їх функції. З методологічного погляду доцільно виокремити такі основні функції: представницьку, комунікативну, виховну, адвокаційну, контрольну, сервісну, мобілізаційну, інтеграційну та інноваційну.

Представницька функція полягає у вираженні й захисті інтересів певних соціальних груп, локальних громад, професійних спільнот, молоді, ветеранів,

осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, екологічних ініціатив та інших категорій. Далеко не всі суспільні інтереси можуть бути повноцінно представлені через виборні механізми чи політичні партії. Саме тому громадські організації виконують роль каналу, через який конкретні потреби й проблеми потрапляють у публічний порядок денний [12; 14].

Комунікативна функція полягає у забезпеченні діалогу між владою та громадянами. Громадські організації збирають запити, фіксують проблеми, формулюють позиції, передають їх органам влади та, навпаки, допомагають громадянам розуміти зміст публічних рішень, процедур і можливостей участі. У цьому сенсі вони є не лише носіями інтересу, а й комунікаційними посередниками [13].

Виховна функція пов'язана з формуванням громадянських компетентностей, навичок самоорганізації, соціальної відповідальності та участі. Через тренінги, громадянську освіту, залучення молоді до ініціатив, волонтерство й практику спільної дії громадські організації безпосередньо впливають на розвиток громадянської свідомості. Саме тут найбільш чітко проявляється зв'язок між першим і третім підрозділами цієї роботи: громадянська свідомість не лише формується в освітніх інституціях, а й зміцнюється через досвід участі, який часто забезпечує громадський сектор [5; 12].

Адвокаційна функція полягає у просуванні суспільно значущих змін, ініціюванні реформ, захисті вразливих груп, формуванні публічного запиту на вдосконалення законодавства чи адміністративної практики. Громадські організації у цьому випадку виступають ініціаторами змін, здатними не лише фіксувати проблеми, а й пропонувати варіанти їх розв'язання [14].

Контрольна функція виявляється у моніторингу діяльності органів влади, оцінці виконання рішень, бюджетному контролі, спостереженні за виборчими процесами, антикорупційній діяльності, нагляді за якістю публічних послуг. Для демократії ця функція є принциповою, оскільки підзвітність влади неможлива без зовнішнього суспільного нагляду [13; 14].

Сервісна функція полягає в наданні соціальних, гуманітарних, освітніх, психологічних, правових та інших послуг. У сучасній моделі публічного управління громадські організації часто виступають партнерами держави у вирішенні тих завдань, де потрібні гнучкість, довіра, швидкість реагування й близькість до конкретної спільноти. Особливо виразно це проявилось в умовах війни, коли значна частина громадського сектору взяла на себе функції гуманітарної підтримки, евакуації, реабілітації, допомоги військовим та цивільному населенню [15].

Мобілізаційна функція означає здатність громадських організацій залучати людей до спільної дії, формувати мережі солідарності, координувати ресурси, об'єднувати навколо певної проблеми чи цілі. Саме ця функція робить їх важливими в кризових умовах, коли швидкість самоорганізації суспільства може мати критичне значення для збереження стійкості [12].

Інтеграційна функція полягає у зміцненні горизонтальних зв'язків у суспільстві, подоланні відчуження між різними групами, розвитку локальної ідентичності та солідарності. Через участь у спільних проєктах громадяни вчаться співпрацювати, довіряти, діяти не лише як окремі індивіди, а як учасники спільного соціального простору.

Інноваційна функція пов'язана з виробленням нових форматів участі, комунікації, молодіжної роботи, громадянської освіти, соціальних послуг і локального врядування. Часто саме громадські організації першими тестують нові практики, які згодом можуть бути масштабовані на рівні державної політики або місцевого самоврядування [13; 14].

Таким чином, громадські організації виконують у системі публічного управління не одну, а цілий комплекс взаємопов'язаних функцій. Вони не лише критикують владу чи висловлюють побажання суспільства, а реально беруть участь у виробленні, реалізації, корекції та оцінюванні публічної політики. Це означає, що сучасна держава, яка прагне демократичного розвитку, не може будувати ефективне управління без інституалізованої участі громадянського суспільства.

Важливим аспектом є також правові межі та можливості діяльності громадських організацій. Закон України «Про громадські об'єднання» у статті 21 закріплює права громадських об'єднань, а у статті 22 визначає засади їхньої взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування [11]. Аналітично це означає, що діяльність громадських організацій не є факультативною чи суто дозволеною “з доброї волі” держави. Вона має нормативно гарантований характер. Громадські організації можуть поширювати інформацію, звертатися до органів влади, брати участь у виробленні рішень, захищати права та законні інтереси, здійснювати діяльність, яка не суперечить закону, і взаємодіяти з органами влади на правових підставах [11].

Значення цих положень полягає в тому, що вони закріплюють право громадянського суспільства бути не лише об'єктом регулювання, а суб'єктом публічної взаємодії. Іншими словами, держава визнає громадські організації не як побічне явище, а як легітимних учасників суспільного процесу. Звісно, формальна наявність прав ще не гарантує їх повної реалізації. Багато залежить від адміністративної культури, відкритості інституцій, ресурсної спроможності громадського сектору й загального рівня політичної культури. Проте саме нормативне закріплення створює основу для розширення участі [11; 13].

У цьому контексті показовим є те, що Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки орієнтує державу не лише на “толерування” громадської активності, а на створення умов для системної взаємодії, розвитку конкурсного фінансування, соціального замовлення, залучення інститутів громадянського суспільства до формування політики та розвитку спроможності органів влади працювати з ними [15]. Це свідчить про зміну управлінської парадигми: від сприйняття громадських організацій як зовнішніх критиків до визнання їх партнерами в публічному врядуванні.

Водночас громадські організації не можна романтизувати як автоматично ефективний і безконфліктний елемент системи. Їх діяльність також може стикатися з проблемами представництва, ресурсної залежності, нерівномірного

розвитку, професіоналізації, конкуренції за фінансування, фрагментарності порядку денного. Проте сам факт наявності цих викликів не зменшує їх значення як інституційного елемента громадянського суспільства. Навпаки, він підтверджує, що громадський сектор є реальною частиною суспільного життя, яка розвивається, ускладнюється і дедалі глибше інтегрується в систему публічного управління [12; 13].

Для теми цього дослідження принципово важливо підкреслити, що громадські організації виконують роль своєрідного мосту між громадянською свідомістю та політичною культурою. На індивідуальному рівні людина може мати сформовані цінності, відчуття відповідальності, громадянську ідентичність і готовність до участі. Але без відповідних інституцій ці якості часто залишаються розпорошеними або епізодичними. Саме громадські організації надають їм організаційної форми. Через участь у діяльності таких структур громадянин здобуває досвід колективної дії, публічної комунікації, адвокації, контролю та взаємодії з владою. У результаті громадянська свідомість переходить на рівень соціальної практики, а політична культура суспільства набуває більш активного, діалогічного й демократичного характеру [12; 14].

Отже, громадські організації слід визначати як інституційно оформлені, правово легітимні, автономні та суспільно орієнтовані об'єднання, що забезпечують представництво інтересів, комунікацію, участь, контроль, надання послуг і розвиток громадянських компетентностей у системі публічного управління. У межах цієї роботи вони розглядаються не просто як один з елементів громадянського суспільства, а як ключовий механізм, через який індивідуальний рівень громадянської свідомості поєднується із суспільним рівнем політичної культури та демократичного розвитку держави.

РОЗДІЛ 2

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові засади та механізми діяльності громадських організацій

Дослідження громадських організацій як суб'єктів формування громадянської свідомості в Україні доцільно розпочинати саме з нормативно-правового рівня, оскільки в умовах демократичної держави будь-яка стійка форма громадянської активності набуває повноцінного суспільного значення лише тоді, коли вона має конституційне визнання, спеціальне законодавче регулювання та процедурно визначені механізми реалізації. У цьому сенсі діяльність громадських організацій в Україні не може розглядатися як факультативна, периферійна або другорядна щодо функціонування держави. Навпаки, вона закріплена як легітимна форма реалізації свободи об'єднання, участі в управлінні державними справами, поширення суспільно значущої інформації, представництва інтересів різних соціальних груп і здійснення громадського контролю [16].

Базовою відправною точкою є Конституція України, яка закладає загальний правовий каркас для функціонування громадянського суспільства. Насамперед ідеться про статтю 36, відповідно до якої громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [16]. Ця норма має ключове значення, оскільки прямо легітимує існування громадських організацій як форми колективної самоорганізації громадян. По суті, Конституція не просто допускає їх функціонування, а визнає їх важливим інструментом реалізації інтересів людини в публічній сфері. Таке конституційне закріплення має і принципове методологічне значення для теми цього розділу: якщо громадська організація є

конституційно гарантованою формою об'єднання, то її участь у формуванні громадянської свідомості слід розглядати не як випадкову суспільну практику, а як органічний елемент демократичного ладу [16].

Не менш важливою є стаття 38 Конституції України, яка закріплює право громадян брати участь в управлінні державними справами [16]. У традиційному вузькому прочитанні це право часто пов'язують насамперед із виборами, референдумами або доступом до державної служби. Проте для цілей нашого дослідження значно продуктивнішим є ширший підхід, за якого участь в управлінні державними справами включає і колективні форми впливу на публічну політику через громадські організації, дорадчі органи, консультації з громадськістю, адвокаційні кампанії, громадські ради, експертизу проєктів рішень, моніторинг виконання програм і публічний контроль за діяльністю органів влади. Саме через це стаття 38 є не лише нормою про політичні права, а й конституційною основою для функціонування громадських організацій як інституцій участі [16].

До цього конституційного блоку варто обов'язково долучити і статтю 34 Конституції України, яка гарантує свободу думки і слова, а також право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації [16]. Без цієї норми неможливо повноцінно пояснити природу просвітницької, адвокаційної та комунікативної діяльності громадських організацій. Фактично саме свобода думки і слова забезпечує правовий простір для проведення інформаційних кампаній, освітніх заходів, суспільних дискусій, критики публічної влади, поширення правозахисної інформації, аналітичної діяльності та мобілізації громадян довкола певної проблематики. Отже, вже на рівні Конституції формується триєдина основа діяльності громадських організацій: право об'єднуватися, право брати участь в управлінні та право вільно висловлювати і поширювати позицію [16].

Якщо Конституція визначає фундаментальні рамки, то спеціальне законодавство деталізує правовий статус, порядок діяльності та механізми функціонування громадських організацій. Центральним актом у цій сфері є

Закон України «Про громадські об'єднання». Офіційна база законодавства Верховної Ради України фіксує, що цей закон є чинним у редакції від 3 вересня 2024 року [11]. Уже сам цей факт варто враховувати як методологічно важливий, оскільки він демонструє актуальність правового аналізу: дослідження не спирається на застарілі положення, а виходить із сучасної редакції нормативної бази [11].

У статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання визначається як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших [11]. Це визначення є змістовно насиченим і дає підстави для кількох важливих висновків. По-перше, воно наголошує на добровільності, тобто на вільному волевиявленні суб'єктів. По-друге, воно підкреслює недержавний характер об'єднання, а отже, відмежовує громадські організації від органів публічної влади. По-третє, законодавець пов'язує діяльність таких об'єднань не з вузькою приватною вигодою, а із захистом прав і свобод та задоволенням суспільних інтересів. Саме це дозволяє трактувати громадські організації як одну з ключових інституцій громадянського суспільства, діяльність яких прямо пов'язана з формуванням активної громадянської позиції, участі та відповідальності [11].

Стаття 3 цього ж Закону закріплює принципи утворення і діяльності громадських об'єднань: добровільність, самоврядність, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу членів, прозорість, відкритість і публічність [11]. Саме ця норма особливо добре демонструє, що правова природа громадських організацій не вичерпується лише фактом реєстрації. Законодавець фактично задає нормативну модель належної громадської організації. Добровільність забезпечує свободу участі, самоврядність гарантує автономію в ухваленні внутрішніх рішень, рівність перед законом перешкоджає адміністративній дискримінації, а прозорість та відкритість формують підвалини довіри з боку суспільства. Для теми

громадянської свідомості це має особливий сенс: організація, що функціонує на засадах самоврядності, підзвітності та відкритості, сама по собі є середовищем громадянського виховання [11].

Окремо необхідно звернутися до статті 11 Закону, яка регламентує статут громадського об'єднання [11]. На перший погляд, статут може сприйматися як суто технічний документ. Проте таке трактування є надто спрощеним. Насправді статут виконує не лише юридичну, а й управлінську функцію. Через статут фіксуються мета та напрями діяльності організації, порядок набуття і припинення членства, компетенція керівних органів, механізми ухвалення рішень, форми внутрішньої підзвітності, порядок утворення відокремлених підрозділів, засади використання коштів та майна, а також процедура реорганізації чи саморозпуску [11]. Таким чином, статут є внутрішньою конституцією громадської організації. Саме він задає модель її внутрішнього врядування, а отже, безпосередньо впливає на те, чи буде організація реально демократичною, чи лише формально існуватиме як юридичний суб'єкт. Для подальшого аналізу управлінських моделей це принципово, бо громадянська свідомість формується не лише через зовнішню діяльність ГО, а й через внутрішню організаційну культуру [11].

Стаття 21 Закону закріплює права громадських об'єднань, а стаття 22 визначає засади їх взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими державними й недержавними суб'єктами [11]. Значення цих норм полягає в тому, що вони виводять громадські організації за межі суто приватного або клубного формату. Громадське об'єднання не лише існує як самостійна структура, а має законне право брати участь у суспільному житті, звертатися до органів влади, отримувати інформацію, поширювати її, представляти і захищати інтереси, брати участь у виробленні публічної політики та використовувати інші законні механізми впливу. Іншими словами, закон фіксує громадську організацію як суб'єкта публічної взаємодії [11].

Щоб систематизувати юридико-управлінську логіку правового регулювання, доречно подати її у вигляді узагальнюючої таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Ключові нормативні засади діяльності громадських організацій в Україні

Нормативний акт	Ключове значення для діяльності ГО	Значення для формування громадянської свідомості
Конституція України, ст. 34 [16]	Гарантує свободу думки, слова, збирання та поширення інформації	Створює правову основу для просвітницької, адвокаційної та інформаційної діяльності
Конституція України, ст. 36 [16]	Гарантує свободу об'єднання у громадські організації	Легітимізує самоорганізацію громадян як форму участі
Конституція України, ст. 38 [16]	Закріплює право брати участь в управлінні державними справами	Дає конституційне підґрунтя для партисипативної ролі ГО
Закон «Про громадські об'єднання», ст. 1 [11]	Визначає поняття громадського об'єднання	Показує суспільно орієнтовану природу ГО
Закон «Про громадські об'єднання», ст. 3 [11]	Закріплює принципи діяльності	Формує ціннісну модель демократичного внутрішнього устрою
Закон «Про громадські об'єднання», ст. 11 [11]	Визначає вимоги до статуту	Забезпечує внутрішню організаційну дисципліну і підзвітність
Закон «Про громадські об'єднання», ст. 21–22 [11]	Визначає права ГО та засади взаємодії з владою	Інституціоналізує участь ГО у публічній сфері
Закон «Про доступ до публічної інформації» [17]	Гарантує право на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень	Дає інструмент моніторингу, аналітики і громадського контролю
Постанова КМУ № 996 [19]	Встановлює порядок консультацій з громадськістю та засади діяльності громадських рад	Перетворює участь ГО на процедурно оформлений механізм
Закон «Про основні засади молодіжної політики» [20]	Визначає молодіжну роботу, суб'єктів молодіжної роботи та молодіжні ради	Надає легітимну основу для молодіжних ГО як середовища формування компетентностей

*Джерело: узагальнено автором на основі [11; 16; 17; 19; 20].

Закон «Про громадські об'єднання» також дає змогу простежити механізми легалізації та організаційного функціонування ГО. Утворення громадського об'єднання, як правило, починається з установчих зборів, на яких засновники визначають найменування організації, її мету, основні напрями діяльності, затверджують статут, формують керівні та контрольні органи, а також ухвалюють рішення щодо набуття або ненабуття статусу юридичної

особи [11]. Саме на цьому етапі закладаються ідентичність організації, її місія та інституційна логіка. Важливо наголосити, що закон дозволяє діяльність громадського об'єднання як зі статусом юридичної особи, так і без нього, а це суттєво розширює можливості громадян до самоорганізації. З одного боку, статус юридичної особи відкриває ширші можливості для фінансової діяльності, укладення договорів, отримання грантів, оренди приміщень, реалізації проєктів. З іншого боку, відсутність обов'язковості такого статусу спрощує вхід у громадську активність і зменшує адміністративний бар'єр для самоорганізації [11].

Державна реєстрація є важливим етапом легалізації, однак її значення не слід зводити лише до технічної процедури внесення відомостей до реєстру. Фактично йдеться про офіційне визнання організації як учасника правовідносин. Після реєстрації організація отримує визначені законом можливості для більш системної взаємодії з державними органами, донорами, партнерами, іншими інститутами громадянського суспільства. Також закон передбачає можливість створення відокремлених підрозділів, що має особливе значення для всеукраїнських або мережевих структур, які реалізують проєкти в різних регіонах і працюють із різними цільовими групами [11].

Фінансова діяльність громадських організацій також повинна розглядатися не як другорядне питання, а як ключовий елемент їх інституційної спроможності. ГО можуть формувати майно і кошти з різних джерел, не заборонених законом, зокрема за рахунок членських внесків, благодійної допомоги, грантів, добровільних пожертвувань, доходів від діяльності, яка не суперечить меті організації. Водночас фінансова діяльність повинна здійснюватися з дотриманням вимог законодавства про бухгалтерський облік, податкову звітність, цільове використання коштів, внутрішній контроль і публічність у тих випадках, коли це впливає зі статусу чи умов фінансування. У сучасних умовах саме фінансова прозорість дедалі більше визначає рівень довіри до громадського сектору. Відповідно, звітність для ГО виконує не тільки фінансову, а й репутаційну та суспільно-комунікативну функцію [11].

Завершальною стадією життєвого циклу організації є припинення діяльності, що може відбуватися шляхом саморозпуску, реорганізації або за іншими підставами, передбаченими законом і статутом [11]. З точки зору правової теорії це підтверджує, що громадська організація є не спонтанним соціальним явищем, а повноцінно інституціоналізованим суб'єктом із визначеним порядком виникнення, функціонування і припинення.

Однак для теми цього розділу недостатньо показати лише загальні засади створення й існування громадських організацій. Принципово важливо розкрити саме ті нормативні механізми, які забезпечують вплив ГО на публічну політику та роблять їх реальними суб'єктами формування громадянської свідомості. Одним із таких механізмів є Закон України «Про доступ до публічної інформації», який станом на 10 березня 2026 року є чинним у редакції від 8 серпня 2025 року [17]. Цей закон визначає публічну інформацію, закріплює гарантії забезпечення права на доступ до неї, принципи відкритості та встановлює процедури отримання інформації від розпорядників [17]. Для громадських організацій це означає наявність базового інструмента моніторингу діяльності влади, збору емпіричних даних, підготовки аналітичних матеріалів, викриття порушень, формування аргументованих адвокаційних позицій і підвищення правової культури громадян. Без доступу до публічної інформації громадський контроль неминуче перетворюється на декларацію, а громадянська участь втрачає змістовну основу [17].

Не менш вагомим правовим інструментом є Закон України «Про звернення громадян», який закріплює порядок подання пропозицій, заяв, клопотань і скарг, а також вимоги до змісту звернення [18]. Хоча цей закон адресований громадянам як фізичним особам, у практичному вимірі він активно використовується і громадськими організаціями як механізм ініціювання публічного реагування, постановки проблем на порядок денний, вимоги пояснень від органів влади та захисту прав цільових груп [18]. Його значення в контексті формування громадянської свідомості полягає в тому, що він

закріплює правову культуру звернення до влади не як прохання “за доброю волею”, а як легітимну процедуру взаємодії у правовій державі [18].

У сучасному українському контексті важливо враховувати і Закон України «Про волонтерську діяльність», який визначає волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність із надання волонтерської допомоги [4]. Для багатьох громадських організацій, особливо молодіжних, правозахисних, гуманітарних та благодійних, волонтерство давно стало не допоміжним елементом, а важливим інструментом громадянської мобілізації. Правове закріплення волонтерської діяльності фактично визнає суспільну цінність солідарної безоплатної участі, а це безпосередньо пов'язано з формуванням громадянської свідомості, орієнтованої на відповідальність, допомогу та співучасть [4].

Найбільш наочно механізми інституалізованої участі громадських організацій у публічному управлінні розкриває Постанова Кабінету Міністрів України № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [19], чинна в редакції станом на 25 березня 2025 року. Саме цей акт затверджує Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, обласній, Київській і Севастопольській міській, районній державній адміністрації [19]. У межах цього акта участь громадськості перестає бути лише декларативним побажанням і набуває чітко визначених процедурних форм. Зокрема, консультації можуть проводитися через публічне громадське обговорення, електронні консультації та вивчення громадської думки [19]. Особливо важливим є пункт 12 Порядку, який передбачає випадки обов'язкового проведення консультацій, зокрема щодо проєктів нормативно-правових актів, які стосуються конституційних прав, свобод і обов'язків громадян, життєвих інтересів населення та регуляторної діяльності [19]. Це означає, що участь громадськості в певних сферах уже не залежить виключно від політичної волі органу влади, а прямо встановлена нормативно [19].

Сутність цієї постанови полягає в тому, що вона вводить громадські організації в саму процедуру вироблення державної політики. Тобто ГО вже не лише спостерігають за наслідками прийнятих рішень, а можуть бути залученими на стадії їх обговорення, оцінки, корекції й експертного супроводу. З позицій публічного управління це є надзвичайно важливим, оскільки свідчить про поступовий перехід від адміністративно-монологічної моделі держави до більш відкритої й партисипативної. З позицій формування громадянської свідомості значення цієї процедури ще ширше: громадяни та їх об'єднання отримують практичний досвід взаємодії з владою через правила, а не через неформальні канали чи одноразові протестні акції [19].

У зв'язку з молодіжним виміром теми особливого значення набуває Закон України «Про основні засади молодіжної політики». Цей закон визначає мету, завдання, напрями й механізми реалізації молодіжної політики, гарантії участі молоді в її формуванні та реалізації, а також особливості правових засад утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань [20]. Важливо, що в межах цього закону молодіжна робота розглядається не як побічна активність, а як суспільно значуща діяльність, орієнтована на потреби молоді та спрямована на набуття молодими особами необхідних компетентностей із урахуванням соціально-економічних умов [20]. До суб'єктів молодіжної роботи закон прямо відносить, зокрема, молодіжні та дитячі громадські об'єднання, інші громадські об'єднання, молодіжні ради, органи учнівського та студентського самоврядування, молодіжні центри, благодійні організації та неформальні молодіжні об'єднання [20]. Отже, законодавець не просто допускає молодіжні ГО до молодіжної політики, а прямо визнає їх суб'єктами формування молодіжного середовища й компетентностей [20].

Важливим розвитком цієї логіки є й урядова постанова від 1 жовтня 2025 року № 1252, якою затверджено Порядок надання державної підтримки молодіжним та дитячим громадським об'єднанням, іншим суб'єктам молодіжної роботи шляхом надання бюджетних грантів як проєктної підтримки за рахунок коштів державного бюджету. Офіційний текст постанови прямо встановлює, що

вона набирає чинності з дня опублікування та застосовується з 1 січня 2026 року [1]. Це надзвичайно показовий сучасний акцент. Держава фактично переходить від загальних декларацій про підтримку молодіжної участі до інституційно оформленого грантового механізму, орієнтованого на розвиток молодіжних проєктів [1]. Для громадських організацій це означає посилення інституційної спроможності, а для громадянської свідомості молоді - розширення можливостей включення в організовані суспільно корисні практики [1].

Нарешті, варто згадати і Постанову Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2025 року № 1627, якою затверджено Типове положення про молодіжну раду при центральному органі виконавчої влади. Офіційний текст прямо визначає, що це положення встановлює порядок утворення та організації діяльності молодіжної ради при центральному органі виконавчої влади [30]. Ця новела має важливе значення для розвитку інституцій участі молоді: вона переводить молодіжне представництво з рівня декларації в більш стандартизований організаційний формат, здатний забезпечити сталі канали комунікації між молодіжними організаціями та державою [30].

Отже, нормативно-правова база діяльності громадських організацій в Україні є багаторівневою. Вона охоплює конституційні гарантії свободи об'єднання, участі в управлінні й свободи слова; спеціальне законодавство про громадські об'єднання; процедурні акти, що регулюють доступ до інформації, звернення громадян, консультації з громадськістю; а також галузеві акти, пов'язані з молодіжною політикою, волонтерством і державною підтримкою громадського сектору. Усе це дає підстави стверджувати, що громадські організації в сучасній Україні мають не лише суспільну потребу, а й достатньо розвинену правову основу для того, щоб бути реальними суб'єктами формування громадянської свідомості.

2.2. Інструменти впливу громадських організацій на розвиток громадянських компетентностей

Після з'ясування нормативної основи діяльності громадських організацій логічно перейти до практичного питання: яким чином саме ГО впливають на розвиток громадянських компетентностей і чому цей вплив є важливим для формування громадянської свідомості. На мою думку, тут принципово важливо уникнути надто вузького тлумачення, за якого діяльність громадських організацій зводиться лише до проведення окремих тренінгів чи інформаційних заходів. Насправді вплив ГО на громадянські компетентності є значно складнішим і багаторівневим. Він поєднує передачу знань, формування цінностей, розвиток навичок участі, створення середовища для практичного досвіду й залучення людини до мереж солідарності, діалогу та суспільної відповідальності [21; 22; 23; 24; 25].

У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні наголошується, що громадянська освіта спрямована на формування громадянських компетентностей, необхідних людині для реалізації своїх прав і обов'язків, усвідомленої участі в суспільному житті та утвердження демократичних цінностей [21]. Це означає, що громадянські компетентності слід розуміти як сукупність знань, умінь, навичок, цінностей, установок і моделей поведінки, які забезпечують здатність людини діяти як відповідального громадянина. І. Жадан визначає громадянську компетентність як інтегративну характеристику особистості, що ґрунтується не лише на знаннях та вміннях, а й на цінностях, мотиваціях, настановах, ставленнях та ідентичності, необхідних для ефективного виконання ролі громадянина [22]. Саме тому діяльність громадських організацій не можна оцінювати тільки за кількістю проведених заходів. Важливо бачити, чи формують вони реальну здатність людини орієнтуватися в суспільно-політичному просторі, брати участь, взаємодіяти, відповідально реагувати на проблеми громади і відчувати власну суб'єктність [22].

В. Шахрай звертає увагу на те, що громадянська компетентність особистості є однією з ключових проблем сучасного суспільства саме тому, що орієнтація лише на індивідуальний успіх без зв'язку зі спільнотою в умовах зростання взаємозалежності вже не відповідає потребам демократичного розвитку [23]. Це спостереження особливо важливе для аналізу ролі громадських організацій. ГО працюють там, де людина вчиться виходити за межі приватного інтересу і включатися в простір спільної відповідальності. Через це вони формують не просто інформованого, а соціально включеного громадянина [23].

Для більшої аналітичної чіткості інструменти впливу громадських організацій на розвиток громадянських компетентностей доцільно структурувати за кількома групами: інформаційно-просвітницькі, практико-орієнтовані, комунікативно-мережеві, інструменти неформальної освіти, адвокаційні та волонтерсько-солідарні. Така класифікація дає змогу показати, що громадянські компетентності не формуються через один канал. Вони розвиваються на перетині знання, досвіду, комунікації, дії та ціннісної включеності.

Першу групу становлять інформаційно-просвітницькі інструменти. До них належать тренінги, лекції, форуми, школи молодого лідера, курси з громадянської освіти, публічні дискусії, круглі столи, видання методичних матеріалів, інформаційні кампанії, правопросвітницькі заходи, дебатні клуби й тематичні медіапродукти. Їх роль полягає в розвитку когнітивного компонента громадянської компетентності, тобто в розширенні знань про права людини, інститути держави, місцеве самоврядування, механізми впливу на владу, виборчі процедури, бюджетний процес, інструменти участі, медіаграмотність і принципи демократії [21; 24; 25]. І. Чижикова слушно наголошує, що сучасні підходи до формування громадянської компетентності повинні враховувати як національні, так і міжнародні контексти, а отже, не можуть обмежуватися формальним інформуванням; вони мають розвивати критичне мислення, рефлексію та практичне застосування знань [24]. Це повною мірою стосується і громадських організацій: їх просвітницькі формати є ефективними саме тоді, коли вони не

дублюють шкільний чи університетський курс, а переносять знання в реальний суспільний контекст [24].

В умовах сучасної України значення таких інструментів особливо зросло через потребу протидії дезінформації, політичним маніпуляціям і правовій пасивності. Коли громадська організація проводить школу локальної демократії, тренінг із медіаграмотності чи курс із написання електронних петицій, вона фактично працює не лише з інформацією, а й з інтелектуальною автономією громадянина. У цьому і полягає її вплив на громадянську свідомість: людина починає краще розуміти не тільки “що відбувається”, а й “що я можу з цим зробити”.

Другу групу становлять практико-орієнтовані інструменти. Саме вони, на мою думку, мають найбільший вплив на реальне формування громадянських компетентностей, оскільки громадянство засвоюється не лише через знання, а й через досвід участі. До таких інструментів належать волонтерство, участь у локальних ініціативах, молодіжні обміни, дебати, симуляції роботи органів влади, спостереження за виборами, участь у публічних консультаціях, написання звернень і петицій, підготовка проєктів місцевих ініціатив, участь у громадському бюджеті, досвід членства в молодіжних та громадських радах. Цінність цих форм полягає в тому, що вони переводять абстрактне знання про права і демократію в практику соціальної дії [21; 22; 25].

Громадська організація в такому разі виконує роль середовища навчання через дію. Людина, яка вперше готує колективне звернення, бере участь у консультації з громадськістю, допомагає організувати волонтерську кампанію чи працює в команді над адвокаційним проєктом, набуває не лише навичок, а й певного внутрішнього досвіду громадянської ефективності. Саме цей досвід є критично важливим. Без нього громадянська компетентність часто залишається декларативною. Людина може знати про механізми участі, але не вірити, що здатна ними скористатися. Громадські організації руйнують цю дистанцію між “знати” і “вміти діяти”.

Третю групу становлять комунікативно-мережеві інструменти. У сучасному суспільстві формування громадянської свідомості дедалі більше відбувається не лише в офлайн-просторі, а й у цифровому середовищі. Соціальні мережі, цифрові кампанії, онлайн-зустрічі, вебінари, відкриті чати, інтерактивні платформи участі, міжрегіональні молодіжні мережі, коаліції та тематичні спільноти стали повноцінним каналом громадянської соціалізації. Для молодіжних ГО це особливо характерно, оскільки значна частина молодіжної комунікації, мобілізації й самоідентифікації відбувається саме в онлайні. Через цифрові інструменти організації не лише поширюють інформацію, а й формують спільноти довкола цінностей, проблем і форматів дії. Вони вчать молодь публічній аргументації, культурі обговорення, мережевій кооперації, мобілізації ресурсів і відповідальному цифровому громадянству.

Четверта група - інструменти неформальної освіти. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» прямо фіксує, що молодіжна робота орієнтується на потреби молоді та спрямована на набуття необхідних компетентностей, а суб'єктами молодіжної роботи є, зокрема, молодіжні й дитячі громадські об'єднання та інші громадські об'єднання [20]. Це положення має принципове значення. Воно дозволяє розглядати діяльність ГО з молоддю не як допоміжну дозвілєву активність, а як суспільно значущу освітню практику [20]. Саме в просторі неформальної освіти найкраще реалізується потенціал громадських організацій, оскільки вони можуть працювати гнучко, адаптивно, з урахуванням конкретних потреб групи, локального контексту і швидких суспільних змін [20].

Неформальна освіта особливо ефективна тоді, коли необхідно розвивати не лише знання, а й так звані м'які громадянські навички: здатність до командної роботи, комунікації, відповідального лідерства, медіації, вирішення конфліктів, публічного виступу, міжкультурного діалогу, критичного мислення. У традиційних формальних освітніх інституціях ці компетентності не завжди можуть бути сформовані достатньою мірою. Громадські організації заповнюють

цю прогалину, пропонуючи живий, партисипативний, досвідний формат навчання.

П'яту групу становлять адвокаційні інструменти. Саме через них громадська організація формує громадянську суб'єктність найвиразніше. Адвокація означає не лише просування певної публічної позиції, а й залучення громадян до процесу осмислення проблеми, формулювання вимог, підготовки пропозицій, комунікації з владою, участі в консультаціях, публічних кампаніях і моніторингу результатів. Участь у такій діяльності змінює сам спосіб сприйняття політики: вона перестає бути віддаленою сферою “чужих рішень” і починає сприйматися як простір, у якому можлива власна дія. З цієї точки зору адвокація є водночас інструментом впливу на політику і механізмом громадянської соціалізації [19; 26; 27].

Шосту групу утворюють волонтерсько-солідарні інструменти. Особливо в українському контексті після 2014 року, а ще виразніше після початку повномасштабної війни, саме волонтерство стало одним із найсильніших каналів практичного формування громадянської свідомості. Закон «Про волонтерську діяльність» закріплює правову основу такої діяльності [4]. Але соціально-політичне значення волонтерства виходить за межі правового визначення. Через участь у волонтерських ініціативах людина засвоює досвід відповідальності, спільної дії, чутливості до потреб інших, готовності діяти без прямої вигоди і брати участь у вирішенні суспільно значущих проблем. Саме тому волонтерська практика, яку організовують чи координують громадські організації, є не другорядним доповненням до громадянської освіти, а одним із її найефективніших інструментів [4].

Для більшої наочності доцільно подати систематизацію інструментів у таблиці 2.2. На підставі цього можна сформулювати власну аналітичну тезу: громадські організації впливають на розвиток громадянських компетентностей не через один окремий механізм, а через комплексне поєднання інформації, практики, комунікації, неформальної освіти, адвокації та солідарної дії. Саме ця

комплексність робить їх особливо ефективними суб'єктами формування громадянської свідомості.

Таблиця 2.2

Класифікація інструментів впливу громадських організацій на розвиток громадянських компетентностей

Група інструментів	Приклади	Які компетентності формуються
Інформаційно-просвітницькі	Тренінги, лекції, форуми, школи лідерства, методичні матеріали	Правова обізнаність, політична грамотність, критичне мислення, медіаграмотність
Практико-орієнтовані	Волонтерство, петиції, участь у консультаціях, симуляції, локальні ініціативи	Навички участі, відповідальність, самоорганізація, досвід колективної дії
Комунікативно-мережеві	Соцмережі, цифрові кампанії, онлайн-спільноти, коаліції	Публічна комунікація, мережеве мислення, мобілізаційна спроможність
Неформальна освіта	Молодіжна робота, табори, клуби, молодіжні центри, освітні програми	Лідерство, командна робота, соціальна рефлексія, ціннісна орієнтація
Адвокаційні	Кампанії, позиційні документи, консультації, обговорення реформ	Суб'єктність, політична участь, аргументація, взаємодія з владою
Волонтерсько-солідарні	Гуманітарні акції, допомога громадам, правопросвітницьке волонтерство	Солідарність, емпатія, відповідальність, суспільна включеність

*Джерело: авторська розробка.

Формальна освіта часто дає знання, але не завжди створює середовище для їх перевірки в дії. Держава може гарантувати права, але не здатна сама по собі сформувати внутрішню мотивацію до відповідальної участі. Громадські організації займають проміжне, але стратегічно важливе місце між знанням і практикою, між правом і цінністю, між індивідом і спільнотою.

Саме тому їхній вплив має не лише освітній, а й політико-соціалізаційний характер. Громадська організація не просто навчає, а залучає людину в суспільний процес, де та вчиться взаємодіяти, домовлятися, нести відповідальність, формулювати позицію і бачити сенс колективної дії. У цьому і полягає один із головних висновків підрозділу: розвиток громадянських

компетентностей у діяльності ГО є не побічним результатом, а однією з ключових функцій сучасного громадянського суспільства в Україні.

2.3. Взаємодія громадських організацій з органами публічної влади у процесі формування політичної культури

Завершальний підрозділ цього розділу закономірно переносить акцент із внутрішньої роботи громадських організацій та їх освітньо-компетентнісного впливу на ширший рівень відносин між громадськістю і владою. Це принципово важливо, тому що політична культура формується не лише в процесі соціалізації всередині громадянського суспільства, а й у самій якості взаємодії між суспільством та державою. Іншими словами, громадянська свідомість людини може розвиватися у межах громадської організації, але її політична культура остаточно проявляється тоді, коли ця свідомість стикається з інституційними процедурами участі, відповіддю влади, можливістю бути почутою або, навпаки, з формалізмом і недовірою. Саме тому взаємодія ГО з органами публічної влади слід розглядати не лише як управлінський механізм, а як простір формування політичної культури [26; 27; 28].

Демократична політична культура передбачає діалог, партнерство, відкритість, підзвітність, взаємну відповідальність і визнання легітимності участі різних соціальних акторів у публічному процесі. Якщо між громадськими організаціями та владою існує тільки епізодичний або суто формальний контакт, то культура участі не зростає. У такому випадку громадяни швидше засвоюють недовіру, пасивність або конфронтаційні моделі взаємодії. Натомість коли участь відбувається через сталі процедури, реальні консультації, спільне обговорення рішень, механізми врахування пропозицій і підзвітність влади, це створює зовсім інший тип політичного досвіду. Саме такий досвід і формує демократичну політичну культуру [26; 27].

Юридичну основу цієї взаємодії, як уже зазначалося, закріплено в Законі України «Про громадські об'єднання» та Постанові КМУ № 996 [11; 19]. Стаття 22 Закону визначає засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади та органами місцевого самоврядування [11]. У свою чергу, Постанова № 996 встановлює порядок консультацій з громадськістю та регламентує діяльність громадських рад [19]. Саме ці акти перетворюють взаємодію громадськості з владою на процедурно оформлений елемент системи публічного управління. Для формування політичної культури це має вирішальне значення, оскільки привчає сторони діяти не через кулуарні домовленості або адміністративний тиск, а через публічні правила [11; 19].

У науковій літературі взаємодія громадськості з органами публічної влади розглядається як важливий індикатор відкритості держави та зрілості громадянського суспільства. Я. Маслова підкреслює, що така взаємодія є специфічним видом публічно-правових відносин між інститутами громадянського суспільства й органами публічної влади, у межах яких реалізується не лише право на участь, а й потреба в забезпеченні підзвітності, прозорості та ефективності управлінських рішень [26]. А. Федорова звертає увагу, що ефективна взаємодія можлива лише за умови доступності держави для громадян, спрощення адміністративних процедур та налагодження безпосередніх комунікаційних механізмів [27]. Ці висновки є надзвичайно важливими для нашого дослідження, оскільки показують: формування політичної культури залежить не лише від активності громадян, а й від того, наскільки інституції влади здатні бути відкритими до такої активності [26; 27].

Конкретні форми взаємодії громадських організацій з органами публічної влади в Україні є досить різноманітними. До них належать участь у громадських радах, робочих групах, консультативно-дорадчих органах, публічних обговореннях, електронних консультаціях, публічних слуханнях, конкурсах соціального замовлення, реалізації спільних соціальних проєктів, незалежній експертизі рішень, моніторингу виконання програм, підготовці аналітичних матеріалів і рекомендацій. На рівні публічного управління це означає, що

громадські організації виконують принаймні кілька функцій одночасно: представницьку, контрольну, експертну, комунікативну, сервісну і мобілізаційну. На рівні політичної культури це означає, що через таку взаємодію суспільство навчається діалогу, аргументації, процедурності та відповідальності.

Особливо показовим тут є механізм консультацій з громадськістю. Постанова № 996 визначає, що консультації можуть проводитися у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій та вивчення громадської думки [19]. Ці форми є різними за технікою проведення, але їх об'єднує одна важлива ознака: вони відкривають громадськості доступ до процесу ухвалення рішень ще до того, як рішення набуде завершеної форми. Це суттєво змінює саму політичну культуру управління. Якщо громадяни та їхні організації залучаються до ранніх стадій вироблення політики, формується відчуття причетності, а влада отримує стимул до більш виваженого і комунікативного стилю роботи. Якщо ж консультації проводяться після фактичного ухвалення рішення або зводяться до формального оприлюднення інформації, довіра до інститутів не зростає [19].

Саме тому пункт 12 Порядку, затвердженого Постановою № 996, має принципове значення. У ньому визначено випадки, коли консультації з громадськістю проводяться в обов'язковому порядку, зокрема щодо проєктів нормативно-правових актів, які стосуються конституційних прав, свобод і обов'язків громадян, життєвих інтересів населення, регуляторної діяльності [19]. Отже, законодавець виходить з того, що певні категорії рішень апріорі не можуть вважатися легітимно підготовленими без участі громадськості. Це вже не питання управлінської зручності, а елемент демократичної норми [19].

Не менш важливою формою взаємодії є громадські ради при органах виконавчої влади. Вони створюються як консультативно-дорадчі органи, покликані забезпечувати участь інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики [19]. Із точки зору політичної культури значення громадських рад двояке. З одного боку, вони є школою процедурної демократії для самих громадських організацій, адже вимагають

представництва, координації, узгодження позицій і системної роботи. З іншого боку, вони є школою відкритості для органів влади, які мусять працювати не лише в логіці вертикального адміністрування, а й у форматі консультації з громадськістю.

Взаємодія може мати і більш практичний, проєктний вимір. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки прямо передбачає розвиток соціального замовлення, міжсекторальної співпраці, участі інститутів громадянського суспільства у конкурсах на надання послуг, а також підготовку посадових осіб до взаємодії з такими інститутами [15]. Це означає, що держава поступово визнає ГО не тільки як канал критики чи консультацій, а як функціонального партнера у вирішенні публічних завдань. Соціальне замовлення, конкурсні механізми, спільні проєкти, грантові формати та партнерські програми змінюють саму природу відносин між владою і громадським сектором: від відчуження - до співвиробництва публічної цінності [15].

Окремий інтерес у межах нашої теми становить молодіжний вимір взаємодії. Закон «Про основні засади молодіжної політики» передбачає участь молоді у прийнятті рішень, фіксує молодіжну роботу як суспільно значущий напрям і формує рамку для функціонування молодіжних рад [20]. У 2025 році Кабінет Міністрів України затвердив Типове положення про молодіжну раду при центральному органі виконавчої влади, де прямо визначено порядок утворення та організації її діяльності [30]. Це дуже важливий сучасний інституційний крок. Молодіжна участь перестає бути тільки декларацією про “важливість голосу молоді” і набуває процедурного формату. Відтепер молодіжні організації отримують більше можливостей для системного включення у вироблення рішень на рівні центральних органів виконавчої влади. Для формування політичної культури молоді це має особливу вагу, оскільки створює досвід ранньої інституційної взаємодії з державою, а не тільки спостереження за нею ззовні [20; 30].

Проте в аналітичній роботі було б помилкою обмежитися лише констатацією наявних каналів взаємодії. Не менш важливо показати і проблемний бік питання. На практиці взаємодія громадських організацій з органами публічної влади в Україні часто стикається з низкою бар'єрів. Серед них варто виокремити: формальність консультацій, низьку готовність органів влади реально враховувати пропозиції громадськості, недостатню інституційну спроможність окремих ГО, нерівний доступ до процедур участі, політизацію частини громадського сектору, брак довіри між сторонами, а також перевантаження активних організацій надмірною кількістю формальних процедур без належного зворотного зв'язку [26; 27; 28].

Формальність консультацій є, мабуть, одним із найпоширеніших викликів. Іноді консультація проводиться лише для виконання нормативної вимоги, без реального наміру змінити зміст рішення або врахувати зауваження. У такому випадку політична культура не зміцнюється, а навпаки, деформується: громадські організації отримують сигнал, що участь є декоративною, а влада сприймає консультацію як бюрократичний ритуал. Наслідком стає зниження мотивації до участі та посилення недовіри до інституцій.

Інший бар'єр пов'язаний із нерівністю спроможностей. Не всі громадські організації мають достатній кадровий, аналітичний, комунікаційний та фінансовий ресурс, щоб регулярно брати участь у складних процедурах публічної взаємодії. Особливо це стосується локальних, молодіжних або новостворених організацій. Відповідно, навіть за формальної відкритості процедур фактичний доступ до них може бути нерівномірним. Часто у виграші залишаються найбільш професіоналізовані організації з великих міст, тоді як локальні ініціативи або молодіжні групи мають менше можливостей для стабільної участі.

Третій бар'єр - брак довіри. Частина органів влади сприймає громадські організації як джерело постійної критики або політичного тиску. Частина громадських організацій, своєю чергою, сприймає владу як апріорі закриту, інертну чи незацікавлену в партнерстві. Така взаємна підозра перешкоджає

формуванню справді демократичної політичної культури, оскільки остання потребує не безумовної згоди, а принаймні визнання легітимності сторін і готовності працювати в процедурному полі.

Попри ці проблеми, саме взаємодія ГО з органами публічної влади залишається одним із найсильніших механізмів формування політичної культури. Її значення полягає не тільки в конкретних управлінських результатах, хоча вони теж важливі. Не менш вагомим є символічний і соціалізаційний ефект. Коли громадська організація бере участь у робочій групі, подає пропозиції до проєкту нормативного акта, ініціює громадське обговорення або здійснює моніторинг виконання місцевої програми, вона демонструє і своїм учасникам, і ширшій спільноті, що політика може бути простором аргументованої взаємодії, а не лише боротьби за владу. У цьому сенсі взаємодія з владою сама по собі є школою політичної культури.

Для систематизації основних форм такої взаємодії і їх культуротворчого значення доцільно подати таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Форми взаємодії громадських організацій з органами публічної влади та їх вплив на політичну культуру

Форма взаємодії	Нормативна основа	Вплив на політичну культуру
Консультації з громадськістю	Постанова КМУ № 996 [19]	Формують навички діалогу, процедурності, публічної аргументації
Громадські ради	Постанова КМУ № 996 [19]	Розвивають представництво інтересів, культуру узгодження позицій
Звернення, запити, доступ до інформації	Закони [17], [18]	Підсилюють правову культуру, контроль за владою, відповідальне користування правами
Участь у робочих групах, дорадчих органах	[11], [19], [15]	Вчить партнерству, експертності, спільному виробленню рішень
Соціальне замовлення і проєктна співпраця	[15], [1]	Поглиблює міжсекторальну довіру і культуру співвідповідальності
Молодіжні ради	[20], [30]	Формують ранній досвід демократичної участі молоді
Моніторинг і громадський контроль	[17], [19], [26]	Підсилюють підзвітність, антикорупційну чутливість, повагу до процедур

*Джерело: авторська розробка.

Отже, у межах цього підрозділу можна зробити узагальнюючий висновок. Взаємодія громадських організацій з органами публічної влади не є лише технічним елементом системи публічного управління. Вона виконує значно ширшу функцію: формує навички діалогу, відповідальності, аргументованої участі, контролю, довіри до процедур і розуміння власної суб'єктності. Якщо така взаємодія є сталою, змістовною та реально впливає на політику, вона стає одним із головних чинників формування демократичної політичної культури. Якщо ж вона залишається формальною, політична культура відтворюється в пасивних, недовірливих або конфронтаційних формах. Саме тому якість взаємодії між громадськими організаціями та владою є не просто управлінським питанням, а критерієм демократичної зрілості держави й суспільства.

Громадські організації в Україні мають достатньо розгалужену правову основу для діяльності, володіють широким спектром інструментів впливу на розвиток громадянських компетентностей і виступають важливими учасниками взаємодії з органами публічної влади. Саме через поєднання цих трьох вимірів - правового, освітньо-практичного та публічно-комунікативного - вони постають не як допоміжний елемент суспільного життя, а як повноцінні суб'єкти формування громадянської свідомості в Україні.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТА УНІКАЛЬНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВГО «СОЛІДАРНА МОЛОДЬ» У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

3.1. Організаційно-управлінська модель діяльності організації

Практичний аналіз ВГО «Солідарна Молодь» доцільно починати не з декларативних характеристик, а з перевірюваних ознак її інституційної оформленості. За відкритими реєстраційними даними ГО «ВГО “СОЛІДАРНА МОЛОДЬ”» зареєстрована 7 вересня 2017 року, має код ЄДРПОУ 41571978, основний вид діяльності за КВЕД 94.99 «Діяльність інших громадських організацій, н.в.і.у.», юридичну адресу в місті Києві на вул. Лаврській, 16, а також статус зареєстрованої юридичної особи; у відкритих реєстрах також відображено керівницю організації Дінару Габібуллаєву та включення організації до Реєстру неприбуткових установ та організацій [31; 32]. Уже сам цей набір характеристик важливий для дослідження, адже він підтверджує, що йдеться не про ситуативну ініціативну групу, а про повноцінно інституціоналізованого актора молодіжної та громадсько-політичної сфери, здатного діяти в довгостроковій перспективі, вибудовувати мережу осередків і реалізовувати програми в різних регіонах країни.

З відкритих публічних сторінок організації випливає, що ВГО «Солідарна Молодь» позиціонує себе не просто як молодіжну громадську організацію, а як мережу молодих політиків по всій Україні; водночас на ресурсах, пов'язаних з партією «Європейська Солідарність», вона прямо характеризується як молодіжне крило цієї політичної сили [33; 35]. Це означає, що організація має змішаний, але цілком впізнаваний тип інституційної ідентичності: з одного боку, вона функціонує в юридичній формі громадської організації, а з іншого, перебуває в політичному полі партійної соціалізації. Саме ця подвійність, на мою думку, і становить першу важливу особливість її моделі. На відміну від багатьох

молодіжних ГО, які намагаються акцентувати надпартійність, «Солідарна Молодь» не маскує політичну афілійованість, а фактично перетворює її на ресурс організаційного розвитку, мобілізації та кадрового зростання молоді.

У науково-аналітичному плані така модель потребує не оціночного, а зваженого осмислення. Політична афілійованість у випадку ВГО «Солідарна Молодь» дає організації кілька очевидних переваг. По-перше, вона забезпечує доступ до ширших політичних мереж, контактів і комунікаційних каналів. По-друге, посилює мобілізаційний потенціал, оскільки молоді люди включаються не лише в громадську активність як таку, а й у більш структуроване середовище політичного представництва. По-третє, створює кадровий ліфт, який для молодіжних організацій не завжди є доступним. Проте одночасно така модель формує і певне методологічне застереження: організація, пов'язана з конкретною партією, об'єктивно сприймається не як нейтральний майданчик громадянської освіти, а як середовище політичної соціалізації з конкретною ціннісною та ідеологічною рамкою. Саме тому її унікальність полягає не в абстрактній «молодіжності», а в поєднанні громадської форми з політично орієнтованою моделлю виховання молодих лідерів [33; 35; 41].

Наступний принципово важливий аспект організаційно-управлінської моделі ВГО «Солідарна Молодь» пов'язаний із її мережевою побудовою. За даними відкритих реєстрів, організація має численні відокремлені підрозділи. Зокрема, у відкритих профілях фіксуються обласні підрозділи та локальні структури, а Opendatabot прямо вказує на 23 філіали [31; 32]. Такі дані дозволяють характеризувати «Солідарну Молодь» як всеукраїнську мережеву організацію з розгалуженою географією присутності. Це має не просто формальне, а стратегічне значення. Наявність відокремлених підрозділів означає, що організація не концентрується виключно в центрі, а намагається підтримувати регіональне представництво, локальні команди та механізми залучення молоді на місцях. Для молодіжної організації, орієнтованої на формування громадянської свідомості та політичної культури, саме така модель

є особливо продуктивною, оскільки дозволяє працювати не тільки через загальнонаціональний бренд, а й через локальну присутність.

Управлінськи це свідчить про поєднання вертикальної координації та горизонтального залучення. Вертикальний вимір виявляється в існуванні центрального керівництва, публічно впізнаваних лідерів, всеукраїнських з'їздів, централізованих кампаній і єдиного бренду. Горизонтальний вимір проявляється в роботі регіональних осередків, локальних заходах, молодіжних командах у різних областях, можливості масштабувати ініціативи через місцеву активність. Ця модель, на мою думку, є достатньо типовою для сучасних політично орієнтованих молодіжних структур, але в «Солідарної Молоді» вона виражена особливо чітко через поєднання громадської організації та молодіжного крила партії [33; 35; 41].

Важливою ознакою інституційної зрілості організації є проведення всеукраїнських з'їздів. У жовтні 2022 року ВГО «Солідарна Молодь» провела всеукраїнський з'їзд у Києві, в якому брали участь активісти організації [35]. Сам факт проведення такого заходу має кілька аналітичних значень. По-перше, з'їзд підтверджує наявність у організації не лише формального членства, а й механізму колективної інтеграції мережі. По-друге, він свідчить про здатність підтримувати всеукраїнський формат координації навіть в умовах воєнного часу. По-третє, такі події виконують не лише управлінську, а й символічну функцію: вони відтворюють колективну ідентичність організації, зміцнюють лояльність активу, задають єдину рамку цілей і публічного позиціонування. У випадку «Солідарної Молоді» це особливо важливо, бо організація працює не просто з активістами, а з молоддю, яка потенційно включається в політичну кар'єру.

На основі відкритих джерел внутрішню модель функціонування організації можна описати як мережеву організацію з центром координації, регіональними осередками та високою роллю публічного лідерства. Повного доступу до її статуту в безоплатному форматі немає, тому некоректно було б приписувати їй конкретні внутрішні норми, не підтверджені джерелами. Проте навіть за зовнішніми проявами видно, що організація використовує кілька сталих

каналів внутрішньої та зовнішньої координації: офіційні та пов'язані партійні ресурси, Facebook, Instagram, регіональні сторінки, новинні публікації, персоналізовану комунікацію через лідерів і масштабні події формати [33; 34; 35; 41]. Регулярність публічних повідомлень про акції, тренінги, політичні табори, міжнародні зустрічі, гуманітарні ініціативи та освітні програми дає підстави говорити про достатньо високий рівень організаційної ритмічності. Це не разові сплески активності, а модель постійної присутності в публічному просторі.

Управлінський аспект цієї моделі можна реконструювати через підтверджені прояви діяльності. Керівництво організації виконує, очевидно, не лише представницькі, а й координуючі функції, адже саме на загальнонаціональному рівні відбувається ініціювання великих кампаній, міжнародних контактів, з'їздів, освітніх проєктів, політичних таборів та позиціонування мережі як єдиного цілого [35; 36; 37; 42]. Регіональні осередки, своєю чергою, забезпечують локальне вкорінення організації, мобілізацію молоді на місцях, участь у навчальних проєктах і комунікацію з місцевими партійними та громадськими середовищами [38; 44]. Саме така конструкція дає змогу одночасно зберігати контроль над брендом і дозволяти регіонам відтворювати активність у своїх умовах. У цьому і полягає практична перевага мережевої моделі: вона спрощує масштабування. Один успішний формат, запущений на національному рівні, може бути поширений через регіональні команди без побудови повністю нової інфраструктури.

Окремо варто звернути увагу на публічне самопредставлення організації як «мережі молодих політиків». Це не нейтральний опис, а маркер управлінської логіки. Такий формат означає, що організація орієнтована не лише на широку молодіжну аудиторію як бенефіціара просвітницьких заходів, а й на формування активного ядра з потенціалом публічного представництва, лідерства, участі у виборних процесах та партійному житті [33; 41]. Інакше кажучи, у своїй організаційній моделі «Солідарна Молодь» функціонує не просто як майданчик громадянського виховання, а як інститут політико-громадянської селекції та

соціалізації. Саме ця риса робить її практичний досвід особливо цікавим для дослідження: вона поєднує освітні, громадські, мобілізаційні та кадрові функції в межах однієї мережі.

Для систематизації організаційно-управлінських ознак доцільно подати узагальнювальну таблицю. 3.1

Таблиця 3.1

**Ключові характеристики організаційно-управлінської моделі ВГО
«Солідарна Молодь»**

Компонент моделі	Підтверджені ознаки	Аналітичне значення
Інституційна оформленість	Реєстрація з 07.09.2017, код ЄДРПОУ 41571978, КВЕД 94.99, юридична адреса в Києві [31], [32]	Підтверджує стабільний правовий статус і спроможність до довгострокової діяльності
Політична афілійованість	Позиціонування як молодіжного крила «Європейської Солідарності» [35]	Посилює політичну соціалізацію, але водночас звужує надпартійне сприйняття
Мережева структура	Наявність відокремлених підрозділів, у відкритих даних фігурує 23 філіали [31], [32]	Забезпечує регіональну присутність і масштабування проєктів
Центральна координація	Всеукраїнські з'їзди, публічне лідерство, єдина комунікаційна рамка [35], [41]	Формує організаційну цілісність і бренд
Локальна активність	Регіональні проєкти, локальні команди, участь осередків у загальнонаціональних програмах [38], [44]	Дозволяє адаптувати діяльність до місцевого контексту
Комунікаційна інфраструктура	Facebook, Instagram, партійні та регіональні інформаційні майданчики [33], [34]	Підтримує мобілізацію, видимість і внутрішню інтеграцію мережі
Кадрово-соціалізаційна функція	Позиціонування як мережі молодих політиків, вихід учасників у представницьку політику [41], [43], [44]	Свідчить про поєднання громадської та політичної підготовки

*Джерело: авторська розробка.

Отже, організаційно-управлінська модель ВГО «Солідарна Молодь» може бути визначена як мережевий, мобілізаційний та політико-соціалізаційний тип молодіжної організації. Її специфіка полягає в поєднанні громадської, молодіжної та політично орієнтованої активності. Саме завдяки цій комбінації організація виступає не просто каналом долучення молоді до окремих

суспільних ініціатив, а структурою, яка формує траєкторії громадянської та політичної участі. У практичному вимірі це означає, що «Солідарна Молодь» може бути розглянута як інститут ранньої політичної соціалізації молоді, вбудований у ширшу систему громадянського суспільства та партійно-політичної мобілізації.

3.2. Основні напрями та інноваційні форми роботи з молоддю

Аналізуючи практичну діяльність ВГО «Солідарна Молодь», важливо уникати простого переліку окремих подій і зосередитися на системній логіці її роботи. З урахуванням матеріалів звіту з практики, відкритих джерел та загальної організаційної моделі доцільно виокремити чотири ключові напрями діяльності організації, які найповніше розкривають її реальну роль у формуванні громадянської свідомості та розвитку політичної культури молоді. Першим і основним напрямом є політична освіта молоді та розвиток молодіжного політичного лідерства. Саме він визначає ідейну та організаційну специфіку ВГО «Солідарна Молодь», оскільки організація працює не лише з громадянською активністю в загальному сенсі, а цілеспрямовано формує політично грамотне, комунікативно підготовлене та лідерськи орієнтоване молоде покоління. Другим напрямом виступає благодійна діяльність, яка реалізується через гуманітарні ініціативи, волонтерські збори, адресну допомогу окремим соціальним групам та підтримку населення в умовах війни. Третім важливим напрямом є підтримка внутрішньо переміщених осіб, що охоплює не лише гуманітарну та інформаційну допомогу, а й адвокаційну діяльність, пов'язану з виявленням потреб ВПО та просуванням відповідних рішень у публічній політиці. Четвертий напрям становить підтримка молодих ветеранів, яка є особливо актуальною в сучасних українських умовах і поєднує суспільну, комунікаційну, освітню та інтеграційну роботу. Така структура дає змогу точніше оцінити діяльність організації не як набір розрізнених активностей, а як цілісну систему впливу на

молодіжне середовище, що поєднує політичне виховання, соціальну відповідальність, громадянську солідарність та кадрове формування майбутніх лідерів.

Перший напрям, а саме політична освіта молоді та розвиток молодіжного політичного лідерства, є системоутворюючим для всієї діяльності ВГО «Солідарна Молодь». Його пріоритетність пояснюється тим, що організація не обмежується загальною молодіжною роботою, а вибудовує послідовну траєкторію політичної соціалізації молоді, яка охоплює навчання, участь у публічних дискусіях, включення в модельовані політичні процеси, розвиток навичок представництва, формування стратегічного бачення та практичне засвоєння демократичних процедур. Через цей напрям молодь набуває не лише знань про державу, політичні інститути чи європейські практики, а й реального досвіду політичної аргументації, командної роботи, лідерської відповідальності та участі в суспільно значущих рішеннях. У цьому сенсі ВГО «Солідарна Молодь» функціонує як середовище підготовки молодих громадян до свідомої участі в політичному житті.

Другим важливим напрямом є благодійна діяльність. В умовах повномасштабної війни вона перестає бути другорядним соціальним блоком і набуває стратегічного значення як форма практичного громадянства. Благодійна та гуманітарна активність організації виявляється у волонтерських зборах, адресній підтримці, ініціативах для дітей військових, цивільного населення, переселенців, а також у залученні молоді до реальної практики суспільної взаємодопомоги. Саме завдяки цьому благодійний напрям виконує не лише сервісну функцію, а й виховну, оскільки формує у молодих людей відповідальність, солідарність, здатність до самоорганізації та орієнтацію на дію.

Третій напрям пов'язаний із підтримкою внутрішньо переміщених осіб. Він має особливе значення, оскільки ця категорія населення є однією з найбільш чутливих до соціальних, комунікаційних та правових викликів. У діяльності ВГО «Солідарна Молодь» підтримка ВПО має не лише гуманітарний вимір, а й чіткий адвокаційний характер. Ідеться про організацію комунікаційних майданчиків,

круглих столів, виявлення актуальних потреб переселенців, інформаційний супровід та участь у виробленні рішень, спрямованих на вдосконалення політики щодо цієї групи. Така робота свідчить, що організація не просто реагує на наслідки кризи, а намагається впливати на саму логіку публічної політики у сфері підтримки ВПО.

Четвертим напрямом є підтримка молодих ветеранів. Цей напрям набуває дедалі більшої ваги, оскільки сучасна молодіжна політика вже не може ігнорувати питання повернення молодих ветеранів до активного суспільного життя, їх включення в громаду, політику, публічний діалог і ветеранську політику держави. Робота в цьому напрямі важлива не лише як форма підтримки конкретної соціальної групи, а і як механізм розвитку нової культури суспільної взаємодії, заснованої на повазі до досвіду ветеранів, їх видимості, інтеграції та суб'єктності. Для молодіжної організації це також означає розширення самої моделі молодіжного лідерства, у якій громадянська активність поєднується з цінностями служіння, відповідальності та державницької позиції.

П'ятий напрям - міжнародна співпраця та європейська інтеграція молодіжної роботи. У 2023 році ВГО «Солідарна Молодь» стала повноправним членом YEPP, найбільшої політичної молодіжної організації Європи [36]. У 2025 році лідерка організації Дінара Габібулласєва була обрана віцепрезиденткою International Young Democrat Union [42]. У 2024 році організація ініціювала проведення в Україні International political CAMP, а серед партнерів заходів фігурували YEPP, EDS та інші міжнародні структури [37]. Усе це дає підстави говорити, що «Солідарна Молодь» не обмежується внутрішньоукраїнською молодіжною роботою, а свідомо вбудовує свою діяльність у ширший європейський і міжнародний політичний молодіжний простір. Для формування політичної культури молоді це має особливе значення. Через міжнародні контакти засвоюються не лише організаційні практики, а й стандарти демократичного діалогу, мережевої співпраці, представництва інтересів, політичної комунікації та ціннісного позиціонування України в європейському контексті.

Шостий напрям - комунікаційно-просвітницька робота і мережеве позиціонування. Активність організації у Facebook, Instagram та на пов'язаних регіональних і партійних ресурсах свідчить про те, що її модель роботи з молоддю не зводиться до заходів в офлайн-просторі [33], [34]. Соціальні мережі виконують кілька функцій одночасно: вони є каналом мобілізації, способом підтримувати спільну ідентичність, інструментом швидкого інформування, майданчиком для політичної комунікації й засобом емоційного утримання мережі. У сучасних умовах це надзвичайно важливо, бо молодіжна політична культура формується не лише через формальні освітні заходи, а й через постійне включення в цифрове публічне середовище. У випадку «Солідарної Молоді» комунікація є не допоміжною опцією, а частиною самої організаційної моделі.

Окремої уваги заслуговує проєктна діяльність ВГО «Солідарна Молодь», оскільки саме через неї найкраще проявляється поєднання освітньої, політичної, міжнародної та соціальної складових її роботи. Одним із найбільш показових прикладів є International Political Camp, міжнародний політичний кемп за участі молодіжних організацій з різних країн Європи, який реалізується у партнерстві з Youth EPP та EDS, тобто молодіжними структурами найбільшої політичної фракції Європейського парламенту, а також за підтримки OnlineKAS та RSI. Змістове значення цього проєкту полягає не лише в проведенні міжнародного заходу як такого. Його головна цінність полягає у створенні простору для міжнародного політичного діалогу, обміну досвідом між молодіжними лідерами, поширення європейських стандартів політичної культури та посилення співпраці між молодіжними середовищами України й країн Європи. Такий формат сприяє формуванню в молоді не лише національно орієнтованої, а й європейсько інтегрованої політичної свідомості, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах.

Не менш значущим проєктом є Youth Vision, щорічний форум, спрямований на формування стратегічного бачення розвитку організації на наступний рік. Його особливість полягає в тому, що він поєднує внутрішньоорганізаційне стратегування з публічним обговоренням ключових

суспільно-політичних викликів. У межах форуму учасники формували бачення майбутнього України на 2025 рік, брали участь у панельних дискусіях, присвячених геополітичним змінам, суспільній зрілості та викликам воєнного часу, слухали keynote-виступи міжнародних і національних лідерів, а також обговорювали теми євроінтеграції, ветеранської політики та ментального здоров'я. У науково-аналітичному плані цінність такого форуму полягає в тому, що він формує не тільки інформованість, а здатність до стратегічного мислення, рефлексії над майбутнім держави та організації, а також культуру колективного вироблення бачення.

Важливу роль у практичній політичній освіті молоді відіграє реалізація освітніх моделей і симуляцій. Ідеться про моделювання процесів рівня НАТО, Верховної Ради України, а також сесій місцевих рад. Такі формати є надзвичайно цінними для розвитку громадянської і політичної компетентності, оскільки дають молоді можливість не лише теоретично ознайомитися з інституційною архітектурою влади, а фактично прожити логіку ухвалення рішень, представництва інтересів, процедурних обговорень і політичної відповідальності. Освітня ефективність подібних симуляцій полягає в тому, що вони поєднують когнітивне засвоєння матеріалу з практичним досвідом участі, а тому сприяють формуванню зрілішої політичної культури.

Окремого висвітлення потребує проведення ветеранського форуму, який засвідчує розширення традиційної молодіжної роботи у бік суспільно чутливих тем, безпосередньо пов'язаних із війною, післявоєнною адаптацією та роллю молодих ветеранів у громадському і політичному житті. Значення цього формату полягає в тому, що він створює платформу для видимості ветеранського досвіду, суспільного діалогу щодо ветеранської політики, а також інтеграції молодих ветеранів у простір громадянської та політичної участі. Для організації це означає перехід від класичної молодіжної роботи до більш складної моделі соціально-політичного посередництва.

Також суттєвою складовою діяльності організації є адвокаційний напрям у сфері політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Особливу увагу слід

звернути на участь у розробці законопроекту № 11161 спільно з Асоціацією молодих ВПО, а також на організацію круглих столів у різних регіонах України з метою комунікації з внутрішньо переміщеними особами, виявлення їхніх актуальних потреб та надання інформаційної підтримки. Такий напрям діяльності має особливу цінність, оскільки демонструє перехід від волонтерсько-гуманітарної логіки до інституційного впливу на політику. У цьому випадку ВГО «Солідарна Молодь» виступає не лише організатором молодіжних заходів, а суб'єктом суспільного представництва та адвокації вразливих груп.

Говорячи про інноваційні форми роботи організації, варто одразу зазначити: інноваційність у цьому випадку не обов'язково означає технологічну новизну в буквальному сенсі. Значно важливішим є те, як організація комбінує різні формати і створює з них стійку модель впливу на молодь. Саме тут і проявляється її практична унікальність. На підставі відкритих джерел можна виокремити кілька таких інноваційних рис:

- поєднання онлайн- і офлайн-освіти;
- інтеграція волонтерства з політичним навчанням;
- швидка мобілізація регіональної мережі;
- використання формату «навчання через участь»;
- включення локальних ініціатив у загальнонаціональну мережу;
- поєднання українського і міжнародного молодіжного політичного досвіду [37; 38; 39; 40].

Перша інноваційна риса - синтез політичної освіти та практичної діяльності. У багатьох молодіжних організаціях ці блоки існують паралельно: окремо проводяться тренінги, окремо - волонтерські акції чи суспільні кампанії.

У «Солідарної Молоді» відкриті джерела дають підстави говорити про інший підхід: навчання часто подається не як самоціль, а як підготовка до дії. Young Reformers Lab, дебатні проєкти, політичні табори, міжнародні молодіжні зустрічі та волонтерські ініціативи вибудовуються в логіку, де молодь не просто отримує знання, а одразу включається в мережу практики. Саме це робить вплив

організації на громадянську свідомість більш глибоким, бо молода людина не залишається на позиції спостерігача.

Друга інноваційна риса - формат мережевої регіональної мобілізації. Для організації всеукраїнського типу принципово важливо, щоб діяльність не була зосереджена виключно у Києві. У випадку «Солідарної Молоді» відкриті дані про філії, регіональні новини, участь активістів із різних областей у всеукраїнських та міжнародних проєктах показують, що локальні ініціативи інтегруються в ширшу мережу [31; 32; 38]. Це дозволяє не лише поширювати політичну культуру в регіонах, а й зберігати важливий для молодіжної роботи баланс між центром і місцем. Інакше кажучи, молоді люди можуть входити в організацію через регіональний рівень, але водночас відчувати себе частиною всеукраїнської структури.

Третя інноваційна риса - міжнародна валідизація організації. Членство у YEPP і включення лідерів у міжнародні молодіжні структури означає, що діяльність «Солідарної Молоді» проходить певну зовнішню перевірку на рівні партнерств, спільних заходів і участі в міжнародному політичному молодіжному середовищі [36; 42]. Для молоді це важливо не лише як символ престижу. Такий досвід формує відчуття включеності України в європейський демократичний простір, підсилює ідентифікацію з європейськими політичними стандартами та задає ширший горизонт політичної культури, ніж суто внутрішньоукраїнський.

Четверта інноваційна риса - кадрово-лідерський результат як продовження молодіжної роботи. Багато молодіжних проєктів завершуються сертифікатами, але не створюють подальших траєкторій участі. У випадку «Солідарної Молоді» публічні дані про депутатські мандати її представників і вихід молодих активістів у місцеву політику свідчать, що організація працює не лише як освітній або волонтерський майданчик, а як середовище тривалої політичної соціалізації [43; 44]. Саме тому її модель можна назвати не просто молодіжною, а інституційно-лідерською.

Доцільно окремо наголосити, що цей результат не слід пояснювати виключно високою індивідуальною активністю окремих учасників організації.

Важливу роль тут відіграє використання інституційного механізму молодіжних квот на виборах. Саме цей інструмент дозволяє забезпечити системне залучення молоді до виборчих процесів, створює реальні можливості для політичного представництва активістів та інституціоналізує перехід від громадської діяльності до участі у владі. У такому контексті ВГО «Солідарна Молодь» виконує не лише освітню чи виховну функцію, а й формує кадровий резерв для органів місцевого самоврядування через конкретні політичні механізми.

Важливо підкреслити, що використання молодіжних квот є не лише внутрішньою організаційною практикою, а й елементом європейської політичної культури. У багатьох європейських країнах молодіжні квоти або подібні механізми залучення молодих кандидатів застосовуються як інструмент оновлення політичних еліт, забезпечення міжпоколінної репрезентації та формування сталого кадрового резерву для партій і органів влади. Саме тому звернення до такого підходу в українських реаліях можна розглядати як приклад адаптації ефективних європейських практик політичної участі молоді.

У випадку ВГО «Солідарна Молодь» унікальність полягає в тому, що механізм молодіжних квот не має декларативного характеру, а демонструє практичну результативність, що підтверджується кількістю обраних представників організації до органів місцевого самоврядування. Це означає, що організація забезпечує повний цикл розвитку молодого лідера: від політичної освіти та участі в молодіжних проєктах до висування, участі у виборах і подальшої роботи в представницьких органах.

Таким чином, застосування молодіжних квот можна розглядати як приклад імплементації європейських інструментів політичної участі молоді в українських умовах, що підсилює інституційну спроможність організації та її вплив на формування місцевих еліт.

Для наочності доцільно звести основні напрями та їхній ефект у таблицю 3.2.

Таблиця 3.2

Основні напрями діяльності ВГО «Солідарна Молодь» та їхній вплив на громадянську свідомість і політичну культуру молоді

Напрямок діяльності	Приклади форм роботи	Ефект для громадянської свідомості та політичної культури
Громадсько-політична освіта	Young Reformers Lab, освітні семінари [38]	Підвищення політичної грамотності, розуміння реформ і демократичних процедур
Дебатна й дискусійна практика	Political Debate Up [39]	Розвиток аргументації, культури публічного діалогу, поваги до процедур
Волонтерська та гуманітарна діяльність	Збори для захисників, СвятоВОХи, локальні гуманітарні акції [40], [45]	Формування солідарності, відповідальності, практичної громадянської участі
Молодіжне лідерство	Підготовка активу, участь у виборах, вихід у місцеве представництво [43], [44]	Розвиток суб'єктності, лідерства, навичок політичної участі
Міжнародна співпраця	YEPP, IYDU, International political CAMP [36], [37], [42]	Інтеріоризація європейських демократичних стандартів, міжнародна політична соціалізація
Комунікаційно-мережевий напрям	Facebook, Instagram, регіональні сторінки [33], [34]	Підтримка мережевої мобілізації, цифрової політичної культури та спільної ідентичності

*Джерело: авторська розробка.

Отже, особливість ВГО «Солідарна Молодь» полягає не в наявності окремих активностей, а в тому, що вона вибудовує багатоканальну модель роботи з молоддю. Її громадсько-політична освіта, волонтерство, міжнародна співпраця, дебатні формати, регіональна мережа та кадровий розвиток формують єдиний простір соціалізації. Саме тому цю організацію доцільно розглядати як інституцію, що поєднує громадянське виховання з реальними траєкторіями політичної участі. У практичному вимірі це означає, що вона працює не лише на рівні «поінформувати молодь», а на рівні «ввести молодь у публічне життя».

3.3. Оцінка ефективності діяльності організації та її впливу на розвиток політичної культури

Для науково коректної оцінки діяльності ВГО «Солідарна Молодь» недостатньо констатувати, що організація проводить багато заходів або має активні сторінки в соціальних мережах. Ефективність у цьому випадку доцільно розглядати як багатовимірну категорію, що включає принаймні шість блоків: організаційний, освітній, громадянський, політико-культурний, комунікаційний та міжнародний. Такий підхід дозволяє уникнути надмірного спрощення й оцінювати не окремі події, а загальну спроможність організації впливати на молодь як на соціально-політичну групу.

Окремо доцільно відобразити регіональний вимір діяльності організації через кейс осередку «Солідарна Молодь Івано-Франківщини», який можна розглядати як приклад успішної локальної реалізації загальноорганізаційної моделі. Значення цього кейсу полягає в тому, що він демонструє: ефективність ВГО «Солідарна Молодь» забезпечується не лише центральною координацією, а й реальною спроможністю регіональних осередків адаптувати загальнонаціональні підходи до місцевого контексту. Саме на регіональному рівні стає найбільш помітним, як політична освіта, молодіжне лідерство, волонтерство, громадянська активність і мережеве залучення можуть поєднуватися у практиках, близьких до повсякденного досвіду молоді. Івано-Франківський осередок у цьому сенсі є показовим, оскільки репрезентує не номінальну присутність організації в регіоні, а її реальну здатність до мобілізації активу, включення молоді в освітні та політичні формати, а також підтримання локальної видимості організації. Включення цього регіонального прикладу до роботи підсилює висновок про те, що діяльність ВГО «Солідарна Молодь» має не лише централізований, а й територіально вкорінений характер.

Передусім слід звернутися до організаційної ефективності. Тут ключовими критеріями є стабільність існування організації, наявність мережі, безперервність діяльності, здатність координувати великі формати роботи та

адаптуватися до кризових умов. За відкритими даними, «Солідарна Молодь» функціонує з 2017 року, має юридичну оформленість, мережу відокремлених підрозділів, всеукраїнські заходи та сталу публічну присутність [31; 32; 35; 41]. Уже це дозволяє оцінити організаційну спроможність як відносно високу. Не кожна молодіжна організація здатна підтримувати активність упродовж років, зберігати публічну впізнаваність і паралельно розгортати регіональні та міжнародні формати. Важливо й те, що навіть у період повномасштабної війни організація не зникла з публічного простору, а змістила акценти на гуманітарний, мобілізаційний та освітній компоненти [35; 40; 41]. Це можна вважати однією з ознак її інституційної стійкості.

Другий блок оцінки - освітня ефективність. Її логічно вимірювати через різноманіття освітніх форматів, повторюваність програм, охоплення учасників і зв'язок між навчанням та реальними практиками участі. На користь «Солідарної Молоді» тут свідчать проєкти Young Reformers Lab, Political Debate Up, політичні табори, публічні зустрічі та міжнародні молодіжні формати [37; 38; 39]. Цінність цих інструментів полягає в тому, що вони формують не фрагментарні знання, а цілу модель включення молодої людини у світ політики. Тобто освітній ефект полягає не лише в ознайомленні з темою, а в поступовому формуванні навичок аргументації, лідерства, дебатної культури, розуміння інституцій і здатності взаємодіяти з публічним середовищем. Саме таку організацію доцільно оцінювати не як «подієву», а як освітньо-соціалізаційну.

Третій блок - громадянська ефективність. Тут слід оцінювати, наскільки діяльність організації формує у молоді практичні навички участі, солідарності, відповідальності та готовності до колективної дії. Відкриті дані про волонтерські збори, гуманітарні ініціативи, різдвяні акції для дітей військових та переселенців, адресну допомогу й інші форми підтримки свідчать про те, що «Солідарна Молодь» працює не лише в полі символічної політики, а й у полі практичного громадянства [40; 45]. Саме цей вимір є дуже важливим, оскільки дозволяє говорити про формування громадянської свідомості через досвід участі. Молодь, яка залучена до волонтерських кампаній, значно швидше переходить

від декларативного патріотизму чи загального інтересу до політики до реального переживання власної відповідальності за спільноту. У цьому аспекті організація демонструє помітний потенціал впливу на громадянську культуру молоді.

Четвертий блок - політико-культурна ефективність. Саме він є центральним для теми цього розділу. Політична культура молоді формується не лише через отримання політичної інформації, а через засвоєння певного стилю участі. У випадку «Солідарної Молоді» можна виділити кілька індикаторів такого впливу: розвиток політичної грамотності через освітні формати; формування навичок публічного діалогу через дебати; залучення до легальних форм політичного представництва; включення молоді в міжнародні демократичні мережі; вироблення орієнтації на організовану, а не хаотичну участь [36; 37; 39; 43]. Особливо важливо, що організація створює для молоді досвід інституційної політики. Це видно на прикладі виходу її представників у місцеве самоврядування, участі у виборах, громадсько-політичних кампаніях і міжнародних структурах [42; 43; 44]. Такі практики формують у молоді політичну культуру, засновану не лише на протесті чи критичній дистанції, а й на готовності брати участь у процедурах представництва та відповідальності.

П'ятий блок - комунікаційна ефективність. Для сучасної молодіжної організації вона є критично важливою, адже без постійної комунікації неможливо підтримувати мережу, ідентичність і мобілізаційну готовність. Завдяки наявності активних сторінок у Facebook та Instagram, частотою публікацій і загальною інформаційною видимістю можна зробити висновок, що організація володіє достатньо розвиненою комунікаційною інфраструктурою [33; 34]. Це означає, що вона здатна не лише проводити заходи, а й утримувати символічний простір своєї присутності, що особливо важливо в молодіжному середовищі. Комунікація тут виконує не тільки інформативну, а й інтеграційну функцію: вона формує почуття належності, підтримує образ організації як спільноти й зміцнює лояльність учасників.

Шостий блок - міжнародна ефективність. Участь у YEPP, International political CAMP та входження лідерки організації до міжнародної молодіжної

демократичної структури дозволяють оцінити міжнародний вимір діяльності як один із сильних бік організації [36; 37; 42]. У практичному сенсі це означає не тільки престиж чи символічне визнання. Міжнародні зв'язки підвищують якість молодіжної політичної соціалізації, відкривають доступ до досвіду європейських партнерів, дозволяють транслювати український порядок денний назовні та, що важливо, закріплюють європейську рамку розвитку політичної культури молоді. Для українського контексту, де питання європейської інтеграції поєднується з питаннями ідентичності, безпеки та демократичної стійкості, це має далеко не другорядне значення.

Для більш предметної оцінки доцільно подати власну узагальнювальну таблицю 3.3.

Таблиця 3.3

Оцінка ефективності діяльності ВГО «Солідарна Молодь» за основними блоками

Блок оцінки	Критерій	Підтверджений прояв	Очікуваний ефект
Блок оцінки	Критерій	Підтверджений прояв	Очікуваний ефект
Організаційний	Стабільність і мережевість	Реєстрація з 2017 року, філії, всеукраїнські з'їзди [31], [32], [35]	Інституційна стійкість, можливість довгострокового впливу
Освітній	Різноманіття навчальних форматів	Young Reformers Lab, Political Debate Up, політичні табори [37], [38], [39]	Зростання політичної грамотності та лідерських навичок
Громадянський	Залучення до практик участі	Волонтерські збори, гуманітарні акції, СвятоВОХи [40], [45]	Розвиток солідарності, відповідальності, громадянської дії
Політико-культурний	Формування легальних моделей участі	Депутатські мандати представників, локальна політична участь [43], [44]	Зміцнення культури представництва та інституційної участі
Комунікаційний	Стійка взаємодія з молоддю	Активні соцмережі, публічне позиціонування мережі [33], [34]	Підтримка спільної ідентичності та мобілізації
Міжнародний	Інтеграція у зовнішні мережі	YEPP, IYDU, International political CAMP [36], [37], [42]	Європеїзація молодіжної політичної культури

*Джерело: авторська розробка.

Разом із тим об'єктивна наукова оцінка не може бути одновимірною позитивною. Висока ресурсність і видимість організації значною мірою

пов'язані з її політичною афілійованістю. Це дає їй перевагу порівняно з багатьма незалежними молодіжними ГО, які мають менше публічних і мережевих можливостей. Однак саме ця риса породжує і певне обмеження. Організація, тісно пов'язана з конкретною політичною силою, сприймається радше як інститут політичної соціалізації в межах певного ідейного табору, ніж як універсальний надпартійний майданчик громадянського виховання. Це не скасовує її внеску у формування громадянської свідомості, але вимагає точності в оцінках: вплив організації є сильним, проте не повністю нейтральним [35; 41; 43].

Інше можливе обмеження пов'язане з ризиком зсуву від громадянського до суто політичного формату мобілізації. Якщо молодіжна організація занадто тісно прив'язує себе до партійного циклу, виборчої логіки або ідеологічної лояльності, виникає небезпека, що частина молоді сприйматиме її не як простір розвитку власної суб'єктності, а як канал рекрутингу в політичну силу. У випадку «Солідарної Молоді» цей ризик не є підставою для заперечення її ефективності, але він повинен бути зафіксований як елемент критичного аналізу. Саме така двоїстість і робить кейс організації методологічно цікавим: вона водночас є успішною молодіжною мережею й політично афілійованим суб'єктом громадянської соціалізації.

Для поглиблення оцінки ефективності діяльності ВГО «Солідарна Молодь» доцільно застосувати SWOT-аналіз, який дозволяє комплексно розглянути сильні й слабкі сторони організації, а також зовнішні можливості та загрози її подальшого розвитку.

Серед сильних сторін організації насамперед слід назвати розгалужену мережеву структуру, поєднання всеукраїнського масштабу з регіональною присутністю, чітко виражений освітньо-політичний профіль, активну міжнародну співпрацю, високий мобілізаційний потенціал і здатність поєднувати громадянську, благодійну та політичну діяльність. Додатковою сильною стороною є наявність інституційних механізмів переходу молоді від

участі в молодіжних проєктах до реального представництва в органах місцевого самоврядування.

До слабких сторін можна віднести високу залежність публічного позиціонування організації від її політичної афілійованості, що може звужувати сприйняття організації як універсального надпартійного молодіжного середовища. Також певним обмеженням виступає ризик ототожнення молодіжної роботи з логікою партійного рекрутингу, що в окремих випадках може послаблювати довіру з боку тих молодих людей, які орієнтовані на громадську, але не партійну участь.

Серед можливостей зовнішнього середовища слід виокремити зростання суспільного запиту на підготовку нового покоління молодих лідерів, посилення ролі молодіжної політики, євроінтеграційний курс України, розширення міжнародних партнерств, а також актуальність напрямів підтримки ВПО, молодих ветеранів і громадянської стійкості. Усі ці фактори створюють для організації додаткові підстави для масштабування своєї діяльності та посилення інституційного впливу.

До загроз належать воєнні ризики, нестабільність суспільно-політичного середовища, ресурсне навантаження на молодіжний сектор, висока конкуренція в інформаційному просторі, а також можливі репутаційні ризики, пов'язані з політичною поляризацією. Крім того, загрозою може виступати загальне виснаження молодіжного активу в умовах тривалої війни та емоційної перенапруги.

Для ще більш повної характеристики доцільно використати PESTLE-аналіз зовнішнього середовища діяльності організації, який дозволяє оцінити політичні, економічні, соціальні, технологічні, правові та безпеково-середовищні чинники, що впливають на її функціонування.

Політичний фактор для ВГО «Солідарна Молодь» є визначальним, оскільки організація працює у сфері молодіжної політики, політичної освіти, міжнародної співпраці та громадянської участі. З одного боку, це створює сприятливі можливості для впливу та розвитку, з іншого підвищує залежність від

загального політичного клімату, рівня поляризації та ставлення суспільства до політично афілійованих молодіжних структур.

Для наочності результати SWOT-аналізу можна узагальнити в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

SWOT-аналіз діяльності ВГО «Солідарна Молодь»

Компонент	Зміст
Strengths	мережевість, всеукраїнське охоплення, політична освіта, міжнародні партнерства, кадровий резерв, мобілізаційна спроможність
Weaknesses	політична афілійованість, ризик звуження надпартійного сприйняття, залежність від репутаційного політичного контексту
Opportunities	євроінтеграція, попит на молодіжне лідерство, розвиток ветеранської та ВПО-політики, міжнародна підтримка
Threats	воєнна нестабільність, інформаційна конкуренція, виснаження активу, політична поляризація, ресурсні обмеження

*Джерело: авторська розробка.

Економічний фактор виявляється у залежності молодіжних та громадських ініціатив від ресурсної підтримки, партнерств, донорських програм, благодійних внесків та організаційної спроможності масштабувати діяльність. В умовах війни ресурсне середовище залишається напруженим, а тому фінансова стійкість і диверсифікація джерел підтримки набувають особливого значення.

Соціальний фактор є для організації надзвичайно важливим, оскільки її діяльність безпосередньо пов'язана з молоддю, внутрішньо переміщеними особами, молодими ветеранами, студентським середовищем та локальними громадами. Соціальний запит на нове покоління лідерів, суспільну солідарність, підтримку вразливих груп і розвиток громадянської стійкості створює сприятливий простір для діяльності організації.

Технологічний фактор стосується використання цифрових платформ, соціальних мереж, онлайн-комунікації, дистанційного навчання та цифрового брендингу. Саме цифрова видимість і мережеве охоплення дозволяють ВГО «Солідарна Молодь» підтримувати мобілізацію, комунікацію та присутність у молодіжному середовищі.

Правовий фактор пов'язаний із чинним законодавством про громадські об'єднання, молодіжну політику, волонтерську діяльність, консультації з

громадськістю та інші механізми участі. Загалом правове середовище створює необхідні умови для функціонування організації, але водночас вимагає належної інституційної дисципліни, прозорості, публічної відповідальності та організаційної відповідності нормативним вимогам.

Окремо слід врахувати безпеково-середовищний чинник, який в українських умовах фактично виходить на рівень самостійного впливу. Воєнний стан, безпекові ризики, потреба в підтримці військових, ветеранів, переселенців і громад, що постраждали від війни, безпосередньо впливають на зміст і форми діяльності організації. Саме цей фактор значною мірою пояснює розширення благодійного, гуманітарного та ветеранського напрямів у її роботі.

Для наочності PESTLE-аналіз можна звести до таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

PESTLE-аналіз зовнішнього середовища діяльності ВГО «Солідарна Молодь»

Чинник	Вплив на діяльність організації
Political	залежність від політичного контексту, можливості впливу на молодіжну та публічну політику
Economic	ресурсні обмеження, значення партнерств, грантів і благодійної підтримки
Social	суспільний запит на молодіжне лідерство, підтримку ВПО, ветеранів, солідарність
Technological	цифрова комунікація, онлайн-формати навчання, мережеве охоплення молоді
Legal	правова база для громадських об'єднань, молодіжної політики, волонтерства, участі
Environmental / Security context	воєнні умови, безпекові виклики, потреба в гуманітарній та соціальній адаптації

*Джерело: авторська розробка.

Отже, оцінка ефективності діяльності ВГО «Солідарна Молодь» дає підстави розглядати її як організацію з високим рівнем інституційної спроможності, розвиненою мережею, виразною освітньо-політичною орієнтацією та здатністю поєднувати громадянське виховання з реальною траєкторією політичної участі молоді. Її вплив на розвиток політичної культури молоді виявляється не лише у формуванні політичної грамотності чи лідерських

навичок, а й у створенні практичного середовища громадянської дії, підтримки вразливих груп, інтеграції молодих ветеранів, адвокації інтересів внутрішньо переміщених осіб та підготовки молодого покоління до представницької участі в публічному житті. Разом із тим цей кейс свідчить, що сучасна молодіжна організація може бути ефективною лише тоді, коли вона поєднує кілька рівнів роботи одночасно: ідейний, освітній, організаційний, міжнародний, соціальний та кадрово-політичний. Саме в такій багатовимірності й полягає практична унікальність ВГО «Солідарна Молодь» як суб'єкта формування громадянської свідомості та політичної культури молоді.

3.4. Практичні рекомендації щодо використання досвіду організації у сфері публічного управління

Практична цінність кейсу ВГО «Солідарна Молодь» полягає не лише в описі діяльності конкретної організації, а й у можливості використати напрацьовані нею підходи в системі публічного управління. У сучасних умовах держава та місцеве самоврядування потребують не абстрактних закликів до молодіжної активності, а моделей, які вже показали здатність працювати в реальному середовищі. Саме тому досвід «Солідарної Молоді» варто розглядати як джерело прикладних рішень у сфері молодіжної політики, громадянської освіти, розвитку політичної культури та інституціоналізації участі молоді. Особливо актуальним це є з огляду на чинну нормативну базу: Порядок надання державної підтримки молодіжним та дитячим громадським об'єднанням у формі бюджетних грантів, Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності до 2030 року, програму підвищення кваліфікації «Молодіжна робота» та порядок використання бюджетних коштів для заходів державної молодіжної політики [46; 48; 49; 50]. Усі ці документи орієнтують публічну владу на більш системну співпрацю з суб'єктами молодіжної роботи.

Передусім рекомендації доцільно адресувати органам державної влади. Практика «Солідарної Молоді» показує, що молодіжна організація є найбільш ефективною не тоді, коли її сприймають лише як виконавця окремого грантового проєкту, а тоді, коли вона стає партнером у формуванні довгострокових траєкторій молодіжної участі. Тому на рівні центральних органів виконавчої влади доцільно ширше використовувати мережеві молодіжні організації як партнерів у розробці та реалізації програм громадянської освіти, молодіжного лідерства, демократичної участі, формування національної та громадянської ідентичності. Практика організації доводить, що поєднання освітнього, волонтерського, комунікаційного та міжнародного блоків дає кращий результат, ніж вузькосекторальні програми. Відтак органам державної влади варто орієнтуватися на комплексні партнерства, а не лише на разові заходи [37; 40; 45; 48].

Для органів публічної влади також доцільно рекомендувати розвиток програм соціалізації молоді через практичну участь. Досвід «Солідарної Молоді» показує, що найбільший вплив на громадянську свідомість мають не інформаційні кампанії самі по собі, а формати, де молодь бере участь у волонтерстві, дебатах, політичних таборах, регіональних проєктах і міжнародних контактах [37; 39; 40]. Саме тому варто розширювати практику державного та змішаного фінансування проєктів, де поєднуються політична освіта, молодіжне лідерство, суспільна відповідальність і міжрегіональна взаємодія. Такий підхід повністю відповідає логіці постанови № 1252, яка передбачає механізм державної підтримки молодіжних проєктів через бюджетні гранти [46].

Окремий блок рекомендацій слід адресувати органам місцевого самоврядування. Тут досвід «Солідарної Молоді» є цінним насамперед завдяки поєднанню мережевої моделі та локальної активності. Саме тому громадам доцільно:

- розвивати локальні школи громадянської участі та молодіжного лідерства;
- підтримувати партнерські проєкти з молодіжними ГО;
- створювати постійні консультаційні формати для молоді;
- інтегрувати волонтерські та дебатні практики в місцеву молодіжну політику;
- підтримувати регіональні мережі молодіжної комунікації.

Такі кроки дали б змогу відтворювати на місцевому рівні найсильніші елементи моделі «Солідарної Молоді»: близькість до молодіжного середовища, мережеву мобілізацію, поєднання навчання і практики, орієнтацію на конкретні можливості для молоді [38; 43; 44].

Для молодіжних рад і консультативно-дорадчих органів досвід організації також є корисним. Він показує, що молодіжна участь є ефективною тоді, коли не замикається на дорадчому статусі, а підкріплена реальною мережею, освітньою підготовкою і практикою публічної дії. Тому молодіжним радам доцільно переймати такі елементи, як мережевий підхід до залучення молоді, поєднання офлайн- і онлайн-комунікації, використання дебатних та освітніх форматів, а також системне виховання молодіжного активу. Це особливо важливо у зв'язку з розвитком законодавчих та підзаконних механізмів молодіжної участі, які вимагають не формального існування молодіжних рад, а їх реальної спроможності працювати з молоддю.

Практичні рекомендації варто адресувати і закладам освіти. Хоча «Солідарна Молодь» не є освітньою установою в класичному розумінні, її досвід показує ефективність неформальної політичної освіти, побудованої на дискусіях, проєктності, дебатах, таборах, волонтерстві та навчанні через дію [38; 39]. Саме тому університетам, коледжам і школам, які реалізують громадянську освіту або молодіжну політику, доцільно розширювати партнерства з молодіжними громадськими організаціями. Такі партнерства можуть бути пов'язані з дебатними програмами, школами лідерства, навчальними симуляціями,

програмами волонтерства, воркшопами з політичної грамотності та практиками участі в житті громади. Це особливо важливо, бо формальна освіта часто не дає молоді досвіду реальної публічної дії, а громадські організації можуть цю прогалину закривати.

Для інших громадських організацій досвід «Солідарної Молоді» є корисним як приклад масштабування. Не всі ГО мають однаковий політичний чи ресурсний бекграунд, однак низку підходів можна адаптувати без прямого копіювання ідеологічної чи партійної рамки. Насамперед ідеться про:

- поєднання волонтерства з громадянською освітою;
- побудову регіональної мережі замість надмірної централізації;
- розвиток цифрових каналів комунікації як інструмента спільнотворення;
- створення програм підготовки молодих лідерів;
- використання міжнародних партнерств для підвищення якості молодіжної роботи.

Таким чином, практичний урок, який можна винести з діяльності цієї організації, полягає не в буквальному наслідуванні моделі молодіжного крила партії, а в розумінні того, як із окремих форматів створюється цілісна система роботи з молоддю.

Для сфери публічного управління в цілому доцільно запропонувати ще кілька більш системних рекомендацій. По-перше, варто інституціоналізувати сталі програми партнерства між органами влади та молодіжними ГО, а не зводити взаємодію до конкурсів чи інформаційних кампаній. По-друге, слід розширювати грантову підтримку тих проєктів, які поєднують громадянську освіту, молодіжне лідерство, волонтерство та формування ідентичності, що відповідає логіці постанов № 1252 і № 116 [46; 50]. По-третє, необхідно активніше залучати молодіжні організації до стратегічного планування, консультацій та програм відновлення громад, адже саме молодь часто є носієм нових форматів участі та комунікації. По-четверте, доцільно використовувати

досвід молодіжних мереж у формуванні програм ветеранської політики, місцевої демократії, розвитку громадянської стійкості й роботи з молоддю в громадах, що постраждали від війни. По-п'яте, необхідно розвивати підготовку самих посадових осіб до якісної співпраці з молодіжними організаціями, і тут доречно спиратися на чинну програму підвищення кваліфікації «Молодіжна робота» [49].

Для зручності практичні рекомендації можна узагальнити в окремій таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Практичні рекомендації щодо використання досвіду ВГО «Солідарна Молодь» у сфері публічного управління

Адресат рекомендації	Суть рекомендації	Очікуваний результат
Центральні органи виконавчої влади	Залучати мережеві молодіжні ГО до програм громадянської освіти, молодіжної політики та ідентичності	Посилення партнерської моделі публічного управління
Органи місцевого самоврядування	Розвивати локальні школи участі, молодіжні платформи, партнерські проекти з ГО	Поглиблення молодіжної участі на рівні громад
Молодіжні ради	Переймати мережеві, освітні та комунікаційні практики роботи з молоддю	Підвищення реальної, а не формальної спроможності молодіжних рад
Заклади освіти	Інтегрувати неформальні громадянські практики через партнерства з ГО	Посилення зв'язку між освітою і реальним досвідом участі
Інші громадські організації	Масштабувати кращі практики поєднання освіти, волонтерства, лідерства і мережевої роботи	Підвищення якості молодіжної роботи в громадському секторі
Сфера публічного управління загалом	Розширювати грантові, консультаційні та стратегічні механізми співпраці з молодіжними ГО [46], [49], [50]	Стійкіша модель розвитку громадянських компетентностей молоді

*Джерело: авторська розробка.

Отже, досвід ВГО «Солідарна Молодь» є цінним для публічного управління не лише як приклад успішної молодіжної організації. Його значення набагато ширше. Він демонструє, як може працювати інституційна модель соціалізації молоді, в якій поєднуються правова оформленість, мережевість, громадянська освіта, волонтерство, міжнародна співпраця, лідерський розвиток і політична участь. Саме тому цей досвід доцільно використовувати не як шаблон

для механічного копіювання, а як джерело управлінських рішень у сфері формування активного громадянина і розвитку демократичної політичної культури молоді. У підсумку можна стверджувати, що практична унікальність ВГО «Солідарна Молодь» полягає в її здатності поєднати громадську, молодіжну та політичну логіку в одну інституційну модель, яка реально впливає на громадянську свідомість і культуру участі молодого покоління в Україні.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що громадянська свідомість і політична культура є взаємопов'язаними категоріями, через які розкривається якість демократичного розвитку суспільства та реальна готовність громадян до відповідальної участі в публічному житті. Громадянська свідомість доцільно розуміти як інтегральну характеристику особистості, що поєднує знання про суспільно-політичний устрій, ціннісні орієнтації, громадянську ідентичність та готовність до практичної участі у справах громади і держави. Політична культура, своєю чергою, виступає суспільним проявом цих внутрішніх орієнтацій і відображає рівень демократичної зрілості, довіри до інститутів, поваги до процедур, здатності до діалогу та легальної політичної участі.

Дослідження показало, що громадські організації в сучасній Україні є важливими суб'єктами формування громадянської свідомості, оскільки саме вони поєднують правову легітимність, соціальну мобілізацію, неформальну освіту, адвокацію, волонтерство та практики демократичної участі. Їх роль полягає не лише у представництві інтересів чи взаємодії з органами влади, а й у створенні середовища, в якому молодь набуває реального досвіду відповідальності, солідарності, комунікації та громадянської дії. Нормативно-правова база України в цілому формує достатні умови для функціонування громадських організацій, а також для їх залучення до молодіжної політики, громадянської освіти й процесів публічного управління.

Практичний аналіз діяльності ВГО «Солідарна Молодь» дав підстави стверджувати, що її організаційна модель має мережевий, мобілізаційний та політико-соціалізаційний характер. Унікальність організації полягає в поєднанні громадської форми діяльності з виразною політичною орієнтацією, що, з одного боку, забезпечує доступ до ширших ресурсів, кадрових можливостей, міжнародних контактів і каналів політичної соціалізації, а з іншого вимагає врахування ризику звуження надпартійного сприйняття її діяльності. Разом з тим

саме ця модель дозволяє організації ефективно працювати з молоддю через громадсько-політичну освіту, дебатні формати, волонтерські ініціативи, міжнародну співпрацю та розвиток молодіжного лідерства.

У ході дослідження доведено, що вплив ВГО «Солідарна Молодь» на розвиток політичної культури молоді проявляється у кількох площинах: підвищенні політичної грамотності, формуванні навичок аргументованої участі, залученні молоді до легальних демократичних практик, розвитку солідарності, а також створенні реальних траєкторій переходу від громадської активності до представницької політики. Практична цінність досвіду організації полягає в можливості його адаптації у сфері публічного управління, насамперед у межах молодіжної політики, громадянської освіти, місцевої демократії та міжсекторального партнерства.

Таким чином, досягнуто головного висновку: громадські організації в Україні, а особливо молодіжні мережеві структури, можуть бути не лише середовищем громадянського виховання, а й повноцінним інституційним механізмом формування активного громадянина, здатного до відповідальної участі, суспільної солідарності та розвитку демократичної політичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочубей Л. Громадянська самосвідомість українців: що заважає бути відповідальним за стан справ у суспільстві? [Електронний ресурс] / Л. Кочубей // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_gromadianska.pdf (дата звернення: 10.03.2026).
2. Зарванська Л. Процес формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді [Електронний ресурс] / Л. Зарванська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія».
URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2374/> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Барабаш В. А. Роль громадянської самосвідомості у процесі громадянського виховання особистості [Електронний ресурс] / В. А. Барабаш. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/bitstreams/eed4f9a8-4c7d-4884-9e34-4b8603e5698e/download> (дата звернення: 10.03.2026).
4. Толочко С. В. Громадянська ідентичність особистості [Електронний ресурс] / С. В. Толочко // Вісник післядипломної освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741863/1/277433-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-659363-1-10-20230811%20%282%29.pdf> (дата звернення: 13.03.2026).
5. Іваненко Н. В. Формування громадянської свідомості молоді як базової цінності в сучасних закладах освіти та поза ними [Електронний ресурс] / Н. В. Іваненко // Наукові записки ЦДУ. Серія: Педагогічні науки. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1532/1490> (дата звернення: 13.03.2026).
6. Проскуріна О. Політична культура України: сучасні проблеми та досвід становлення в умовах глобалізації (питання теорії та практики) [Електронний ресурс] / О. Проскуріна // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/proskurina_politychna.pdf (дата звернення: 14.03.2026).

7. Шайгородський Ю. Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ж. Шайгородський.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729431/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D1%8F%D0%BA_%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

8. Хилько М. І. Політична культура населення України: аналіз розвитку та основні тенденції трансформації [Електронний ресурс] / М. І. Хилько. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/bitstreams/3e99fbb7-f882-4417-9b63-6a7f9ae60a14/download> (дата звернення: 16.03.2026).

9. Ботіка Т. С. Національні особливості політичної культури в Україні як фактор утвердження громадянської ідентичності [Електронний ресурс] / Т. С. Ботіка // Politicus. 2025. № 1. URL: https://politicus.od.ua/1_2025/20.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

10. Орлов С. Ф. Політична культура як основа становлення демократії [Електронний ресурс] / С. Ф. Орлов. URL: <https://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2013/3/8.pdf> (дата звернення: 16.03.2026).

11. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17> (дата звернення: 17.03.2026).

12. Чернявська О. В. Громадські організації як чинник активізації процесу становлення громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Чернявська // Український соціум. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2009/07/144-152_no-3_vol-30_2009_UKR.pdf (дата звернення: 17.03.2026).

13. Кармазіна О. О. Взаємодія органів публічного управління з громадськістю в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Кармазіна. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_233_82418213.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

14. Заїка О. В. Роль громадських організацій у прийнятті публічно-управлінських рішень [Електронний ресурс] / О. В. Заїка, З. О. Товстик // Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2024. № 1. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/31.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

15. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/487/2021> (дата звернення: 19.03.2026).

16. Конституція України : Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.03.2026).

17. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 20.03.2026).

18. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.03.2026).

19. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-2010-%D0%BF> (дата звернення: 20.03.2026).

20. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1414-20> (дата звернення: 21.03.2026).

21. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/710-2018-%D1%80> (дата звернення: 21.03.2026).

22. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціально-психологічна модель та особливості формування [Електронний ресурс] / І. В. Жадан. Київ, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732408/1/ZhadanMono2022.pdf> (дата звернення: 21.03.2026).

23. Шахрай В. М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства [Електронний ресурс] / В. М. Шахрай // Український соціум. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/04/123-134_no-2_vol-25_2008_UKR.pdf (дата звернення: 21.03.2026).

24. Чижикова І. В. Сучасні підходи до формування громадянської компетентності студентів: міжнародний та національний контексти [Електронний ресурс] / І. В. Чижикова. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2021/1/11.pdf> (дата звернення: 21.03.2026).

25. Позняк С. Громадянська компетентність молоді в контексті сучасних трансформацій в освітньому просторі [Електронний ресурс] / С. Позняк // Проблеми політичної психології. 2021. URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/80> (дата звернення: 22.03.2026).

26. Маслова Я. І. Взаємодія громадськості з органами публічної влади [Електронний ресурс] / Я. І. Маслова // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. URL: https://www.lsej.org.ua/3_2023/71.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

27. Федорова А. М. Концепція взаємодії органів публічної влади з громадськістю [Електронний ресурс] / А. М. Федорова // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. № 3. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/3_2019/28.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

28. Взаємодія органів державної влади з громадськістю: теорія і практика публічного управління та адміністрування [Електронний ресурс] // Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 1. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2022/8.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

29. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/281-14> (дата звернення: 23.03.2026).

30. Про затвердження Типового положення про молодіжну раду при центральному органі виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2025 № 1627 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1627-2025-%D0%BF> (дата звернення: 23.03.2026).

31. ГО «ВГО «СОЛІДАРНА МОЛОДЬ»» [Електронний ресурс] // YouControl. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/41571978/ (дата звернення: 23.03.2026).

32. 41571978 - ГО «ВГО «СОЛІДАРНА МОЛОДЬ»» [Електронний ресурс] // Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/c/41571978> (дата звернення: 23.03.2026).

33. Солідарна Молодь [Електронний ресурс] // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/SolidarnaMolod/> (дата звернення: 24.03.2026).

34. ВГО «Солідарна Молодь» [Електронний ресурс] // Instagram. URL: https://www.instagram.com/solidarna_molod/ (дата звернення: 24.03.2026).

35. «Сильні, незламні, солідарні»: ВГО «Солідарна Молодь» провела всеукраїнський з'їзд [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 24.10.2022. URL: <https://eurosolidarity.org/2022/10/24/sylni-nezlamni-solidarni-vgo-solidarna-molod-provela-vseukrayinskyj-zyizd/> (дата звернення: 24.03.2026).

36. ВГО «Солідарна молодь» стала повноправним членом найбільшої політичної молодіжної організації Європи [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 17.06.2023. URL: <https://eurosolidarity.org/2023/06/17/vgo-solidarna->

[molod-stala-povnopравnym-chlenom-najbilshoyi-politychnoyi-molodizhnoyi-organizacziyi-yevropy/](#) (дата звернення: 24.03.2026).

37. В Україні вперше відбувся International political CAMP, який ініціювала «Солідарна молодь» [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 12.08.2024. URL: <https://eurosolidarity.org/2024/08/12/v-ukrayini-vpershe-vidbuvsya-international-political-camp-yakyj-iniczuyuvala-solidarna-molod/> (дата звернення: 02.04.2026).

38. Активісти «Європейської Солідарності» з Івано-Франківська взяли участь у всеукраїнському молодіжному проєкті Young Reformers Lab [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 30.09.2019. URL: <https://ivano-frankivsk.eurosolidarity.org/2019/09/30/aktivisti-yevropejskoyi-solidarnosti-z-ivano-frankivska-vzyali-uchast-u-vseukrayinskomu-molodizhnomu-proekti-young-reformers-lab/> (дата звернення: 03.04.2026).

39. Марина Порошенко вручила сертифікати випускникам дебатного проєкту Political Debate Up [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 07.07.2021. URL: <https://eurosolidarity.org/2021/07/07/maryna-poroshenko-novi-oblychchya-yaki-ne-mayut-yakisnyh-znan-pryncypiv-ta-czinnostej-pryzvodyat-do-fatalnyh-naslidkiv-i-dlya-suspilstva-i-dlya-krayiny/> (дата звернення: 10.03.2026).

40. Найпотужніша молодіжка України «Солідарна Молодь» відзначила 8-річчя волонтерським збором для захисників Харківщини [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 31.05.2024. URL: <https://eurosolidarity.org/2024/05/31/najpotuzhnisha-molodizhka-ukrayiny-solidarna-molod-vidznachyla-8-richchya-volonterskym-zborom-dlya-zahysnykiv-harkivshhyny/> (дата звернення: 04.04.2026).

41. «Солідарній молоді» 9 років, Порошенко привітав молодіжку [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 28.04.2025. URL: <https://eurosolidarity.org/2025/04/28/solidarnij-molodi-9-rokiv-poroshenko-pryvitav-molodizhku/> (дата звернення: 05.04.2026).

42. Лідерка «Солідарної Молоді» Дінара Габібullaєва обрана віцепрезиденткою міжнародного молодіжного демократичного союзу

[Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 02.08.2025. URL: <https://eurosolidarity.org/2025/08/02/liderka-solidarnoyi-molodi-dinara-gabibullayeva-obrana-viczepryzydentkoyu-mizhnarodnogo-molodizhnogo-demokratychnogo-soyuzu/> (дата звернення: 05.04.2026).

43. 29 представників ВГО «Солідарна Молодь» отримали депутатські мандати на місцевих виборах 25 жовтня [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 09.12.2020. URL: <https://eurosolidarity.org/2020/12/09/najkrashha-platforma-mozhlyvostej-29-predstavnykiv-vgo-solidarna-molod-otrymaly-deputatski-mandaty-na-misczevyh-vyborah-25-zhovtnya/> (дата звернення: 06.04.2026).

44. Наймолодша депутат Дніпропетровської обласної ради: завдяки можливості, наданій партією «Європейська Солідарність» та ВГО «Солідарна Молодь», вдалося розпочати політичну діяльність [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 18.12.2020. URL: <https://dnipro.eurosolidarity.org/2020/12/18/najmolodsha-deputat-dnipropetrovskoyi-oblasnoyi-rady-kateryna-nemchenko/> (дата звернення: 06.04.2026).

45. Сьомий рік поспіль ВГО «Солідарна Молодь» і Фонд Порошенка передають дітям військових та переселенців різдвяні подарунки – СвятоВОХи [Електронний ресурс] // Європейська Солідарність. 29.12.2025. URL: <https://eurosolidarity.org/2025/12/29/somyj-rik-pospil/> (дата звернення: 06.04.2026).

46. Про затвердження Порядку надання державної підтримки молодіжним та дитячим громадським об'єднанням, іншим суб'єктам молодіжної роботи шляхом надання бюджетних грантів як проектної підтримки за рахунок коштів державного бюджету та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1252 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1252-2025-%D0%BF> (дата звернення: 07.04.2026).

47. Про організацію надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/587-2020-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2026).

48. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1322-2023-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2026).

49. Про затвердження типової загальної короткострокової програми підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування «Молодіжна робота» : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 19.02.2024 № 25-24 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0025859-24> (дата звернення: 10.04.2026).

50. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів державної молодіжної політики та утвердження української національної та громадянської ідентичності : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2012 № 116 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/116-2012-%D0%BF> (дата звернення: 11.04.2026).